

Monument

Vandekerckhove

Archeologische prospectie
KORTRIJK OUDE LEIARM
(prov. West-Vlaanderen)

In het kader van de heraanleg van de Verzets- en Broelkaai te Kortrijk (provincie West-Vlaanderen) voerde een team van Monument Vandekerckhove nv op 2, 3 en 5 februari 2015 een archeologische prospectie uit op het terrein. Opdrachtgever voor het onderzoek was de stad Kortrijk. Het onderzoek werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorwaarden opgesteld door Onroerend Erfgoed. Op basis van een voorafgaande bureaustudie werden twee werkputten aangelegd op de Verzetskaai en één werkput op de Broelkaai. De totale onderzochte oppervlakte bedroeg 54,17m².

De archeologische prospectie leverde een goede inschatting van het archeologisch potentieel van de Broel- en Verzetskaai. De archeologische sporen overspanden een periode van de 17de tot en met de 19de eeuw. In het noordoosten van de Verzetskaai werd goed bewaard muurwerk aangetroffen dat getuigt van de eeuwenlange intensieve bebouwing op deze plaats. Het zuidwesten van deze kaai bleek volledig verstoord door de afbraak van de gebouwen en werken van 1960. Op de Broelkaai werd het niveau van de historische Broelvlakte vastgesteld. De aandamming-slagen en ophogingen die de eerste 2,5m van het archeologisch pakket vormen, getuigen van de ophoging van de kaai rond 1850. Gezien de plaatselijke hoge sporendensiteit wordt het noodzakelijk geacht om een archeologisch vervolgonderzoek te adviseren voor een deel van de site.

KORTRIJK OUDE LEIARM

BASISRAPPORT

D/2015/12.811/ 17

HEYVAERT Bert

ARCHEOLOGISCHE PROSPECTIE

KORTRIJK OUDE LEIEARM (prov. WEST-VLAANDEREN)

BASISRAPPORT

Monument
Vandekerckhove

Auteur: Bert HEYVAERT
Redactie: Bert ACKE

Monument Vandekerckhove nv
Oostrozebekestraat 54
8770 INGELMUNSTER

Afdeling Archeologie
Rapport 2015/17

Afbeelding op schutblad: Beeld op de start van de werken aan de zijde van de Broelkaai.

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Opgaving ☐		Prospectie ☒	
Vergunningsnummer: 2014/559			
Datum aanvraag: 19/12/2014			
Naam aanvrager: HEYVAERT Bert			
Naam site: Kortrijk, Broelkaai			
Naam aanvrager metaaldetectie: HEYVAERT Bert			
Vergunningsnummer metaaldetectie: 2014/559 (2)			
Opdrachtgever:		Stad Kortrijk Grote Markt 54 8500 Kortrijk	
Uitvoerder:		Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster	
Bevoegde Vlaamse overheid:		Jessica Vandeveld (erfgoedconsulent, Onroerend Erfgoed West-Vlaanderen)	
Bevoegde Intergemeentelijke Archeologische Dienst:		/	
Projectleider:		Bert Acke	
Leidinggevend archeoloog:		Bert Heyvaert	
Archeologisch team:		Thomas Apers, Christof Vanhoutte	
Plannen:		Sarah Dalle	
Conservatie:		/	
Materiaaltekeningen:		/	
Start veldwerk:		02/02/2015	
Einde veldwerk:		05/02/2015	
Wetenschappelijke begeleiding:		/	
Projectcode:		KOB15	
Provincie:		West-Vlaanderen	
Gemeente:		Kortrijk	
Deelgemeente:		Kortrijk	
Plaats:		Broelkaai, Verzetskaai en Zwijnsmarkt	
Lambertcoördinaten:		zie plannen in bijlage	
Kadastrale gegevens:		Kortrijk, Afdeling 2 en 3, Sectie F en H, openbaar domein.	
Beheer opgravingsdata:		Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster	
Beheer vondsten:		Stad Kortrijk Grote Markt 54 8500 Kortrijk	
Titel:		Archeologische prospectie Kortrijk Oude Leiearm (prov. West-Vlaanderen). Basisrapport.	
Rapportnummer:		2015/17	
Contact:		info@monument.be; T: +32 51 31 60 80	

1. INHOUDSTAFEL

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS.....	2
1. INHOUDSTAFEL	3
2. INLEIDING	5
3. SITUERING	7
4. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS.....	9
4.1. KORTRIJK – HISTORISCHE INFORMATIE.....	9
4.2. VERZETSKAAI	12
4.2.1. <i>Historische informatie</i>	12
4.2.1.1. Middeleeuwen: Franse dwangburcht en de <i>Oude Aard</i>	12
4.2.1.2. Handboogstraat en Zwijnsmarkt.....	12
4.2.1.3. 1958: Ontstaan van de Verzetsskai	19
4.2.2. <i>Archeologische informatie</i>	22
4.2.2.1. Archeologische vondsten in de onmiddellijke nabijheid	22
4.2.2.2. Prospectie Zwijnsmarkt 1959.....	23
4.2.2.3. Informatie uit mechanische sonderingen	24
4.3. BROELKAAI.....	25
4.3.1. <i>Historische informatie</i>	25
4.3.1.1. De Broel	25
4.3.1.2. Urbanisatie en ontstaan van de Broelkai	26
4.3.2. <i>Archeologische informatie</i>	27
4.4. HERAANLEG VAN DE OUDE LEIEKAAIEN IN 1960	28
4.5. VERSTORINGEN DOOR NUTSLEIDINGEN SINDS 1960	33
5. BESCHRIJVING VAN DE GEPLANEDE WERKEN	35
6. ONDERZOEKSMETHODE	39
6.1. ALGEMEEN.....	39
6.1.1. <i>Vraagstelling</i>	39
6.1.2. <i>Randvoorwaarden</i>	40
6.1.3. <i>Raadpleging specialisten</i>	40
6.2. BESCHRIJVING	41
6.2.1. <i>Vorbereiding</i>	41
6.2.2. <i>Veldwerk</i>	42
6.2.3. <i>Vondstverwerking en rapportage</i>	43
7. BESCHRIJVING VAN DE AANGETROFFEN SPOREN	45
7.1. WERKPUT 1	45
7.2. WERKPUT 2	49
7.3. WERKPUT 3	51

8. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS	53
8.1. ARCHEOLOGISCHE SPOREN	53
8.2. IMPACT VAN DE GEPLANDE WERKEN	55
8.3. EVALUATIE VAN DE ONDERZOEKSVRAGEN	56
9. AANBEVELINGEN VOOR VERDER ONDERZOEK	61
10. SYNTHESE.....	63
11. LITERATUUR	65
12. BIJLAGEN	67

2. INLEIDING

In het kader van de heraanleg van de Verzets- en Broelkaai te Kortrijk (provincie West-Vlaanderen) voerde een team van Monument Vandekerckhove nv op 2, 3 en 5 februari 2015 een archeologische prospectie uit op het terrein. Opdrachtgever voor het onderzoek was de stad Kortrijk. Aangezien de heraanleg gepaard zal gaan met een verstoring van de bodem adviseerde Onroerend Erfgoed voorafgaand aan de werken een archeologische evaluatie door middel van proefputten, teneinde te vermijden dat waardevol archeologisch onderzoek ongedocumenteerd verloren zou gaan en om het potentieel van de site in te schatten. De historische en topografische omstandigheden van de site scheppen immers een zekere archeologische verwachting. Het onderzoek werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorwaarden opgesteld door Onroerend Erfgoed.

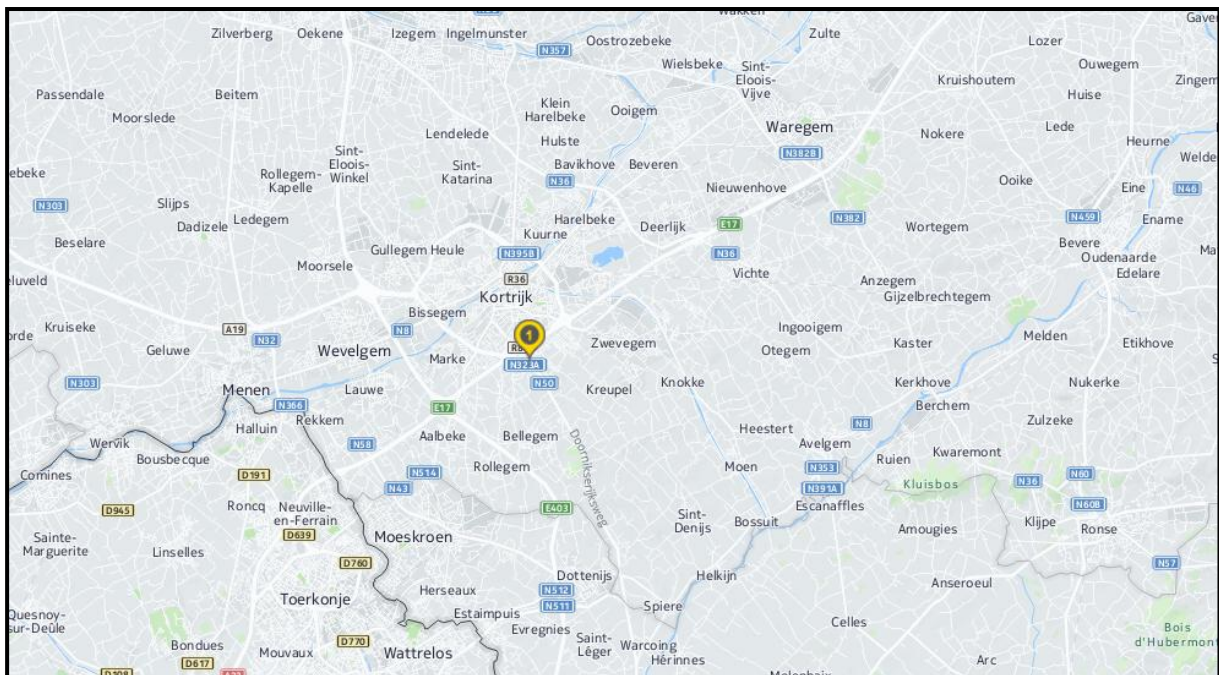
In dit basisrapport worden de resultaten van het archeologisch onderzoek voorgesteld. In enkele inleidende hoofdstukken worden de geografische, bodemkundige, historische en archeologische situering van het terrein toegelicht, alsook de impact van de werken en de gebruikte methodologie bij het onderzoek. Vervolgens worden de resultaten besproken en wordt een interpretatie gegeven aan de aangetroffen sporen en vondsten. Als besluit volgt een synthese van de resultaten met aanbevelingen voor eventueel verdere onderzoeksdaden. Het geheel wordt verduidelijkt door middel van kaarten en foto's. Als bijlage zijn de gedigitaliseerde overzichtsplannen opgenomen. Bij het rapport hoort een CDROM met daarop de plannen en de digitale versie van deze tekst.

Langs deze weg wordt eveneens dank betuigd aan volgende personen en instanties die zorgden voor een aangename samenwerking en bijdroegen tot het vlotte verloop van het onderzoek: Lieven Vandeputte (stad Kortrijk), Jessica Vandeveld (Onroerend Erfgoed), Philippe Despriet (Archeologie Zuid-West-Vlaanderen vzw) en Frank Vandewalle (Arcadis).

3. SITUERING

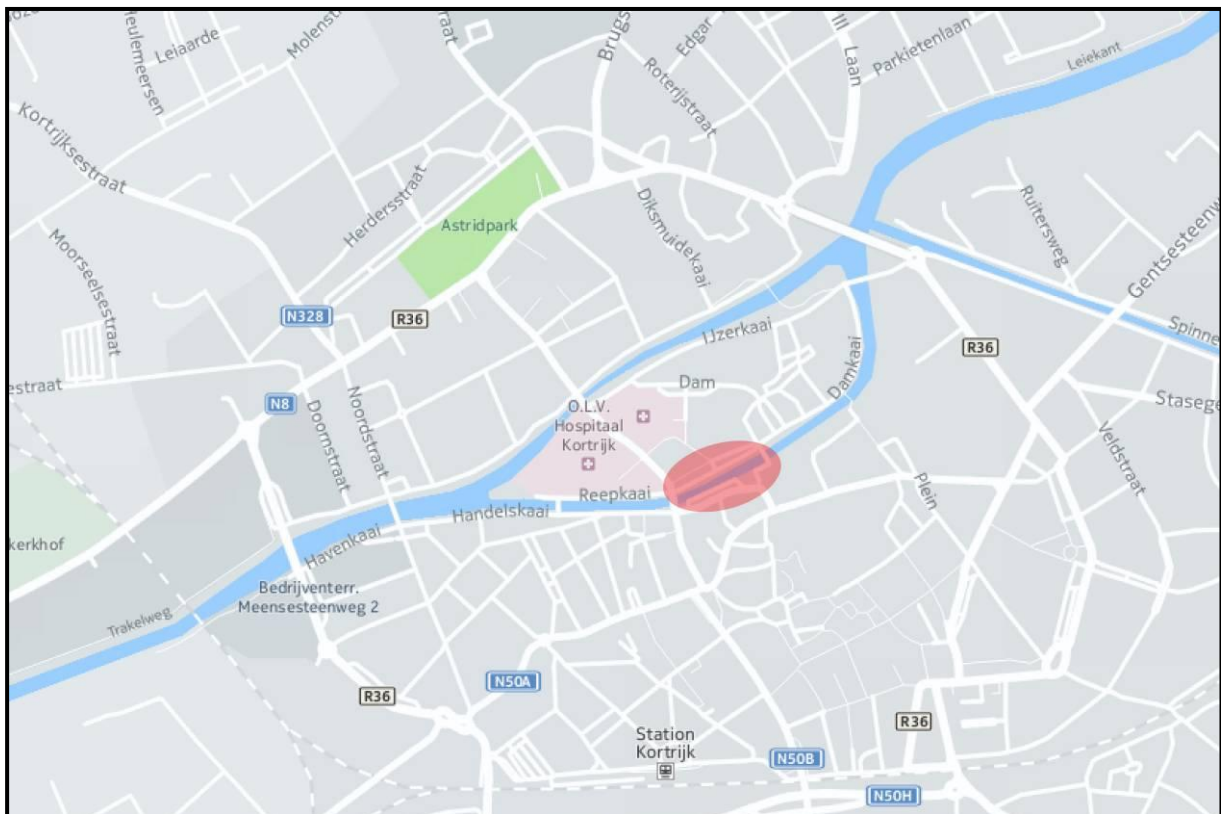
Kortrijk bevindt zich in de zandleemstreek in het zuiden van de provincie West-Vlaanderen, niet ver van de Franse grens. De stad ligt aan de rivier de Leie en telt zo'n 75 000 inwoners. Het grondgebied van de stad omvat zo'n 80 km² (zie figuur 1).¹ Het onderzoeksgebied situeert zich op de Broel- en Verzetskaai, aan weerszijden van de Leie en vlakbij de Broeltorens, in het centrum van de stad (zie figuur 2). Het terrein van de Verzetskaai loopt lichtjes op in zuidwestelijke richting. Het maaiveld schommelt er tussen +13,15m en +13,37m TAW. Op de Broelkaai ligt het maaiveld iets hoger, tussen +12,79m TAW en + 13,56m TAW. Het terrein helt er lichtjes op naar het zuidoosten, waar de rijweg naast het water het hoogste punt vormt.

De ligging van het onderzoeksgebied aan een oude Leiearm bepaalt grotendeels de bodemgesteldheid. Alhoewel het onderzoeksgebied zelf niet is gekarteerd, toont de bodemkaart langs de Leie sterk (Eep) tot zeer sterk (Ufp) gleyige kleibodems zonder profielontwikkeling. Op de rand van de vallei bevinden zich natte (Lep) tot matig droge (Pcc) zandleembodems (zie figuur 3).

Figuur 1: Algemene situering van Kortrijk in het zuiden van de provincie West-Vlaanderen (© www.geopunt.be).

¹ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Kortrijk>

Figuur 2: Aanduiding van het onderzoeksgebied. De site bevindt zich in het centrum van de stad (© www.geopunt.be).

Figuur 3: Situering van het onderzoeksgebied op de topografische bodemkaart (© <https://dov.vlaanderen.be/>).

4. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS²

4.1. Kortrijk – historische informatie³

Kortrijk is een van de oudste steden van België. Reeds in de eerste eeuw na Christus ontstond Kortrijk als de Gallo-Romeinse vicus *Cortoriacum*. Deze nederzetting lag aan het kruispunt van de wegen Boulogne-Tongeren en Doornik-Oudenburg en langs de oevers van de Leie. In 1950 kwamen bij opgravingen Romeinse vondsten aan het licht.

De Kortrijkse *pagus* of gouw strekte zich in het begin van de 8ste eeuw uit tussen de Leie en de Schelde. Rond 880 zouden Noormannen in Kortrijk overwinterd hebben. Als gevolg hiervan versterkte Boudewijn II de Kale, graaf van Vlaanderen, deze plaats in de 9de eeuw tegen deze Vikingen. Omstreeks 1000 werd het graafschap Vlaanderen door Boudewijn IV verdeeld in kasselrijen, dit zijn militaire, bestuurlijke, gerechtelijke en later ook fiscale districten met een burcht als centrum. Aanvankelijk was Kortrijk nog afhankelijk van Doornik, maar vanaf 1071 werd het een onafhankelijke kasselrij.

In deze periode wonnen de steden aan belang en kregen ze allerlei voorrechten. Zo krijgt de stad in april 1190 privileges toegekend door Filips van de Elzas via een bewaarde keure: Kortrijk werd uit de kasselrij geheven, kreeg een eigen bestuur en lijfeigenen konden zich als vrije burgers (poorters) in de stad vestigen. Het wapenschild van de stad Kortrijk gaat terug op het familiewapen van de 12de-eeuwse Kortrijkse burggraven en bestaat uit een rode keper op een witte achtergrond.

In de 13de eeuw kreeg Ferrand van Portugal tegenwind van de steden in Vlaanderen toen de Franse koning Filips August hem tot graaf van Vlaanderen wilde benoemen. Ferrand verschanste zich in Kortrijk waarop de stad werd geplunderd door troepen uit Gavere en Oudenaarde. Beide partijen verzoenden zich, maar Filips August was niet akkoord met de getroffen regeling. Zijn zoon Lodewijk (die later koning werd als Lodewijk VIII van Frankrijk) viel daarop vanuit Rijsel Kortrijk binnen en liet de stad verwoesten. De graven van Vlaanderen lieten ze later weer opbouwen vanwege haar opbrengsten voor de schatkist. Kortrijk won in de 13de eeuw aan belang door de lakenindustrie. De kwaliteit die hier werd gefabriceerd was wel lager (kleine draperie) dan die van de grotere Vlaamse steden. In de 15de eeuw kreeg het linnen, dat uit het ter plaatse verbouwde vlas werd gemaakt, meer belang dan het laken.

² Met dank aan Philippe Despriet voor het opmaken van een historisch dossier.

³ Algemeen overzicht overgenomen van <http://nl.wikipedia.org/wiki/Kortrijk>.

De conflicten tussen de Franse koning en Vlaanderen deden de economie in Kortrijk stagneren. Kortrijk werd door Franse troepen bezet in de aanloop naar de Guldensporenslag. Die veldslag vond plaats op het Groeningeveld op 11 juli 1302. De Fransen bouwden een dwangburcht boven op de grafelijke burcht. In 1323 revolteerden de Kortrijkzanen tegen hun graaf, Lodewijk II van Nevers, die, als inner van Franse boetes die opgelegd waren via de Vrede van Athis, steeds meer van zijn volk vervreemd raakte. De graaf bezette de wijk Overleie. De inwoners namen dit niet en zetten de graaf gevangen. Daarop volgde een nieuwe Franse bezetting. Uiteindelijk mondde die periode uit in de slag bij Kassel van 1328 waarbij de Vlamingen onder Nicolaas Zannekin werden verslagen. In 1331 vond in Kortrijk een grote stadsbrand plaats.

Lodewijk II van Male veroverde de stad in mei 1381. Kortrijk was dan weer een bondgenoot van Jacob van Artevelde toen hij het graafschap veroverde. Na de slag bij Westrozebeke op 27 november 1382 kregen de Bretoense huurlingen Kortrijk als premie waarbij de stad werd geplunderd en verwoest.

Filips de Stoute, hertog van Bourgondië, luidde een periode van vrede en heropbouw in die zeventig jaar duurde. Een nieuw kasteel werd opgetrokken, ter hoogte van de Kasteelkaai en Kasteelstraat. Nieuwe stadsmuren met een Broeltoren aan de noordkant integreerden de bestaande toren in de verdedigingswerken. Sociale spanningen en de pest die een vlot handelsverkeer verhinderde, zorgden ervoor dat de lakennijverheid veel aan belang verloor. Na de dood van Maria van Bourgondië in 1482 raakte Kortrijk opnieuw in een oorlog tegen de Fransen betrokken.

De opkomende linnenindustrie bracht de welvaart van weleer niet terug. De volksopstand in de Nederlanden die in 1539 uitbrak, bracht ook de toorn van Karel V over Kortrijk. In de tweede helft van de 16de eeuw was er strijd tussen malcontenten en calvinisten, zoals in 1580 tijdens de Inname van Kortrijk.

De aanspraken van Lodewijk XIV van Frankrijk op Vlaanderen resulteerden in vijf Franse bezettingen tussen 1646 en 1706 en de aanleg van versterkingen alsook de bouw van de citadel van Kortrijk. De Vrede van Utrecht wees de stad toe aan de Oostenrijkers. Kortrijk was in de late 17de eeuw en eerste helft van de 18de eeuw een van de vestingsteden die deel uitmaakten van de Nederlandse vestingbarrière in de Zuidelijke Nederlanden.

Kortrijk speelde een rol bij de Brabantse omwenteling in 1789, maar de Oostenrijkers konden zich rehabiliteren. Het embargo dat Napoleon Bonaparte afkondigde was zoals

elders funest voor de uitvoer. Het Nederlands bewind (1815-1830) en de handelspolitiek van het jonge België brachten daar weinig verandering in. Frankrijk en het Koninkrijk der Nederlanden (onder leiding van koning Willem I) ondertekenden op 28 maart 1820 het Verdrag van Kortrijk in het huidige Broelmuseum. Met dit verdrag werd de grens tussen het huidige België en Frankrijk vastgelegd.

De industrialisatie van de textielsector, in de tweede helft van de 19de eeuw, bracht één en ander op gang. Grote textielfabrieken werd op diverse locaties in en rond de stad gebouwd en het Kanaal Bossuit-Kortrijk verbond de stad rechtstreeks met de Schelde. Rond deze tijd ontstonden ook vele arbeidersbuurten met de vele beluiken. De industrialisatie bracht tevens een sterke bevolkingsgroei tot stand door de trek van het platteland naar de stad. In de tweede helft van de 19de eeuw werd de stad onder impuls van burgemeester Auguste Reynaert grondig gesaneerd terwijl het historisch erfgoed gerestaureerd en verfraaid werd (o.a. het belfort, het centrale postkantoor, de lakenhallen).

Het Schouwburgplein ontstond pas in de 20ste eeuw nadat de Lakenhallen tijdens WOII verwoest werden. Op heden vinden hier vaak evenementen plaats, zoals het zomercarnaval. Tijdens de Eerste Wereldoorlog richtten bombardementen in de nazomer van 1917 veel schade aan. In de Tweede Wereldoorlog was er de slag aan de Leie tijdens de Achttiendaagse Veldtocht, maar het was vooral het geallieerd bombardement in 1944 dat verwoestend was. Daarbij werd het oorspronkelijke 19de-eeuwse spoorwegstation (toen overwelfd door een glazen koepel) vernield. Na de oorlog werd de stad heropgebouwd.

In de tweede helft van de 20ste eeuw kende de stad een sterke uitbouw als centrumstad van Zuid-West-Vlaanderen, onder meer door de oprichting van de Kortrijkse universiteit KULAK, de bouw van diverse nieuwe ziekenhuizen, de aanleg van de eerste verkeersvrije winkel-wandelstraat van België en de bouw van het beurzencomplex 'de hallen van Kortrijk' (later herdoopt tot Kortrijk Xpo). Aan het eind van de 20ste eeuw en begin van de 21ste eeuw is er een sterke heropleving doordat talrijke ingrijpende stadsvernieuwingsprojecten het licht zagen zoals de Leiewerken (waarbij de rivier verbreed en uitgediept werd en er zeven nieuwe bruggen gebouwd werden), de bouw van het woon- en winkelcentrum K in Kortrijk en de heraanleg van de openbare ruimte, zowel in de binnenstad als in diverse stadswijken. Deze projecten, vaak opgezet door het stadsbestuur of het stadsontwikkelingsbedrijf Kortrijk, moeten Kortrijk als een moderne stad de 21ste eeuw inloodsen.

4.2. Verzetskaai

4.2.1. Historische informatie

4.2.1.1. Middeleeuwen: Franse dwangburcht en de *Oude Aard*

De oudste historische gegevens voor deze locatie hebben betrekking op de zogenaamde '*Aard*'. Dit was een aanlegplaats langs de Leie voor het aanmeren en lossen van schepen. Dit is de oudste vermelding en gekende functie van de huidige Verzetskaai. De Oude Aard lag tussen de Leie en de Koninklijke burcht. Vanaf het einde van de 14de eeuw verloor de Oude Aard aan belang ten koste van de Nieuwe Aard tussen de Leie en het Bourgondisch kasteel.⁴ De Koninklijke burcht gaat terug op de periode van strijd tussen graaf Gwijde van Dampierre en de Franse koning Filips de Schone. Franse troepen namen het grafelijk domein te Kortrijk in en bouwden er op korte tijd (1300-1302) een sterke dwangburcht om de stad te beheersen. De noordmuur van de burcht lag op slechts een tiental meter van Handboogstraat (zie figuur 4). Rond het einde van de 14de eeuw liep de burcht bij plunderingen zware schade op. In het begin van de 15de eeuw werd ze volledig gesloopt.⁵

4.2.1.2. Handboogstraat en Zwijnsmarkt

- Algemeen

De Handboogstraat vormt de zuidelijke grens van de Verzetskaai. Ze loopt over de hele lengte van de Leiestraat tot de Guido Gezellestraat. De straat ontstond vermoedelijk rond 1420 na de afbraak van de dwangburcht. In de loop der eeuwen werden voor de straat verschillende benamingen gebruikt, die vaak gelijktijdig voorkwamen. Hieronder worden de belangrijkste schematisch weergegeven⁶:

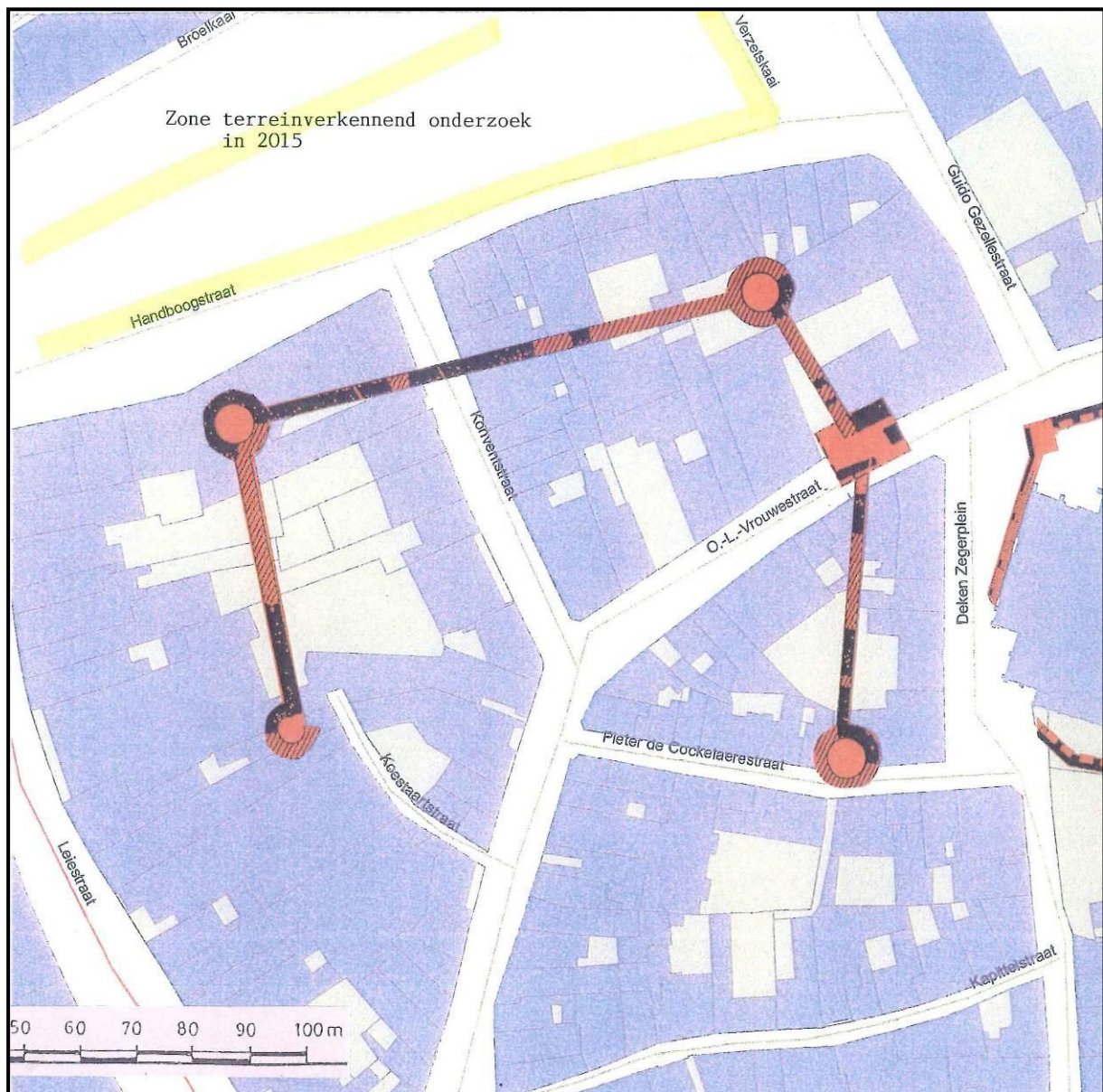
Benaming	periode	opmerkingen
Groten straten van den Ouden Castele	1415	
Oude Casteelstrate	1494 - einde 17 ^{de} eeuw	
Straetkin zoo men gaet ter Cannezyewaert	15 ^{de} eeuw	Soms gebruikt naast 'Oude Casteelstrate'

⁴ DESPRIET, 1990, p. 314.

⁵ http://nl.wikipedia.org/wiki/Dwangburcht_van_Kortrijk

⁶ VAN HOONACKER, 1986, pp. 175-176.

Oude Pelderinstraete	1537	'Pelderin' was de schandpaal van het kasteel op de hoek van de Handboog- en de Konventstraat
Wereltstraetkin	16 ^{de} -18 ^{de} eeuw	Genoemd naar brouwerij 'De Werelt' tussen de Handboogstraat en de Leie
Fonteynstraete/Potterstraete	1790/1662	
Handboogstraat	Vanaf 1795	Rue de l'Arc Amein, later Rue de L'Arc.

Figuur 4: Reconstructie van de Franse dwangburcht op basis van verschillende archeologische noodopgravingen en prospecties (kaart opgenomen in de historische studie van P. Despriet).

De Handboogstraat was vroeger een smalle straat zonder voetpad. De eerste 40m was in oorsprong nog geen 3m breed en werd in 1891-92 aan de zuidkant verbreed. In 1955 werd ze nogmaals verbreed.⁷

Met het ontstaan van de Handboogstraat begon *de facto* de **urbanisatie** van de huidige Verzetskaai als locatie van verschillende woonblokken georiënteerd op de Handboogstraat (zie figuur 5). De ruimte zou vrij snel zijn verkaveld tussen 1415 en 1429. Dat ze in iets meer dan een eeuw werd volgebouwd is duidelijk te zien op de kaart van Deventer (midden 16de eeuw). Tot de sloop van deze bebouwing na Wereldoorlog II was er dan ook geen sprake van een kaai. De plaats vormde een amalgaam van huizen en bijgebouwen die langs de achterzijde met de gevel in de Leie stonden. In 1944 hadden de huizen langs de Handboogstraat zwaar te lijden onder een bombardement. De vernielde huizen aan de noordkant mochten niet worden hersteld en werden tussen 1953 en 1959 afgebroken.⁸

De bewoning op de huidige Verzetskaai werd in 2 gesplitst door de **Zwijnsmarkt**, een pleintje tegenover de Konventstraat (zie figuur 5, 7 t.e.m. 11 en 13). Het plein had een kaaimuur van een zestal meter en een trap naar het water. Op de kaart Van Deventer (midden 16de eeuw) is de open plaats reeds duidelijk te zien. In 1620 werd het plein vermeld als '*De Kaye ghenaeemt tpellarijn*'. Tot Wereldoorlog I werd op deze locatie de varkensmarkt gehouden, wat leidde tot de naam Zwijnenkaai (1856 en 1904) en Zwijnsmarkt.⁹

- Bewoning tussen de Leiestraat en de Zwijnsmarkt

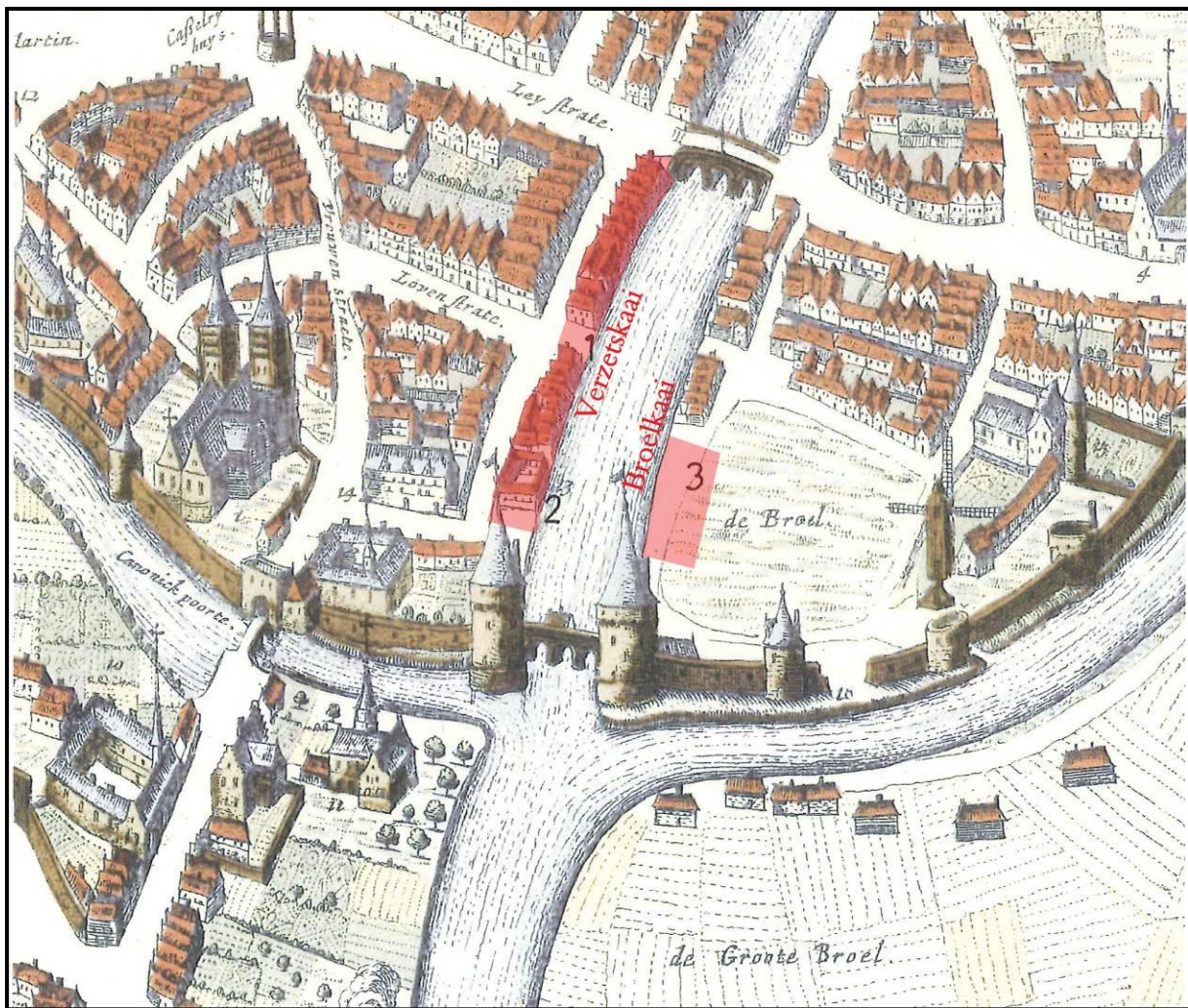
Naast de brug over de Leie was de herberg/brouwerij '**De Werelt**', later '**Café Au Pont de la Lys**', het eerste pand in het zuidwesten van de huidige Verzetskaai (zie figuur 6, 8, 11 en bijlage 2). Dit pand was in oorsprong waarschijnlijk het oudste van de huidige Verzetskaai. Bij de sloop werd een middenzuil in Doornikse Kalksteen gerecupereerd uit de kelder, wat toeliet om deze te dateren tussen 1200 en 1250. De herberg bevond zich toen net buiten het grafelijk domein. De eerste historische vermelding dateert uit 1477-1478. De herberg bleef bestaan tot 1944, wanneer hij door bombardementen werd vernield.¹⁰

⁷ VAN HOONACKER, 1986, pp. 175-176.

⁸ VAN HOONACKER, 1986, pp. 175-176.

⁹ VAN HOONACKER, 1986, pp. 175-176.

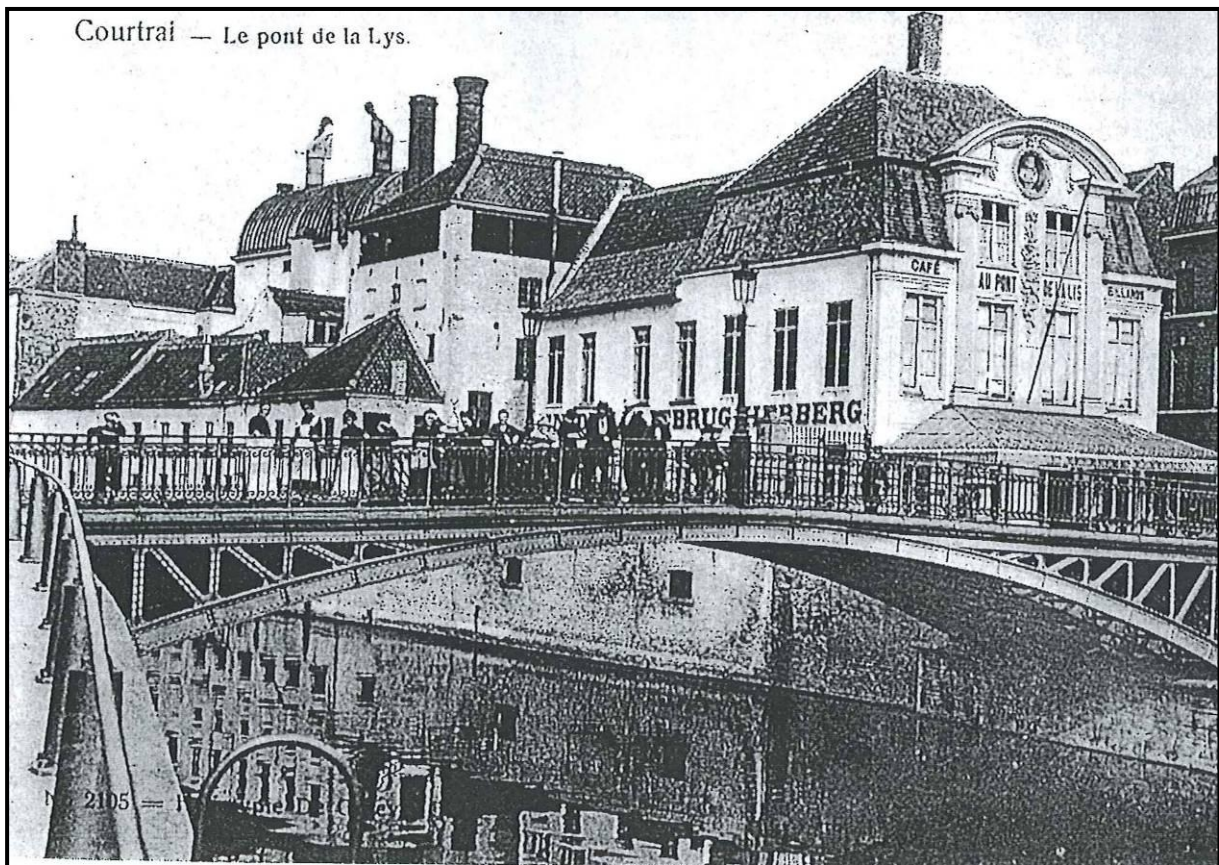
¹⁰ DESPRIET, 1990, p. 289.

Figuur 5: Kaart van Sanderus (ca. 1644) met aanduiding van de onderzoeksgebieden op Broel- en Verzetskaai. De open ruimte van de Zwijnsmarkt (1) en de huizenblokken langs beide zijden zijn duidelijk te zien, alsook de locatie van de Heilige Geest school (2) en de Broelvlakte (3) (© SANDERUS).

In de 18de eeuw lagen tussen de herberg en de Zwijnsmarkt nog achtereenvolgens de huizen *Morkens Keukene*, *de Suckelmaert* en de brouwerij *De Groene Poort* (zie figuur 5 en 10).¹¹ Deze laatste had in 1888 nog steeds dezelfde functie en stond toen gekend als '*Estaminet et brasserie de Monsieur Tack*'. Daar deze op dat moment een bouwvergunning aanvraag voor een gebouw van 5 bouwlagen gaat het quasi zeker om één van de hoge gebouwen met dubbele schoorstenen (zie figuur 6, 8 en 13). Iconografisch is enkel de achterzijde van dit huizenblok gekend. Deze foto's uit de 19de en 20ste eeuw tonen consistent een uniforme rij gevels in één lijn (zie figuur 6 t.e.m. 8).

¹¹ VAN HOONACKER, 1972, p. 176.

Figuur 6: Zicht op herberg 'Au Pont de la Lys' in 1910, samen met de achterkant van de andere gebouwen tussen de Leiestraat en de Zwijnsmarkt (© VAN HOONACKER, 1972, pp. 99-100).

Figuur 7: Zicht op Broelkaai en afgebroken huizen op de huidige Verzetkaai in 1885. Dit zicht is het noordoostelijk vervolg van voorgaande figuur (© DE JAEGERE e.a., 2013, p. 58).

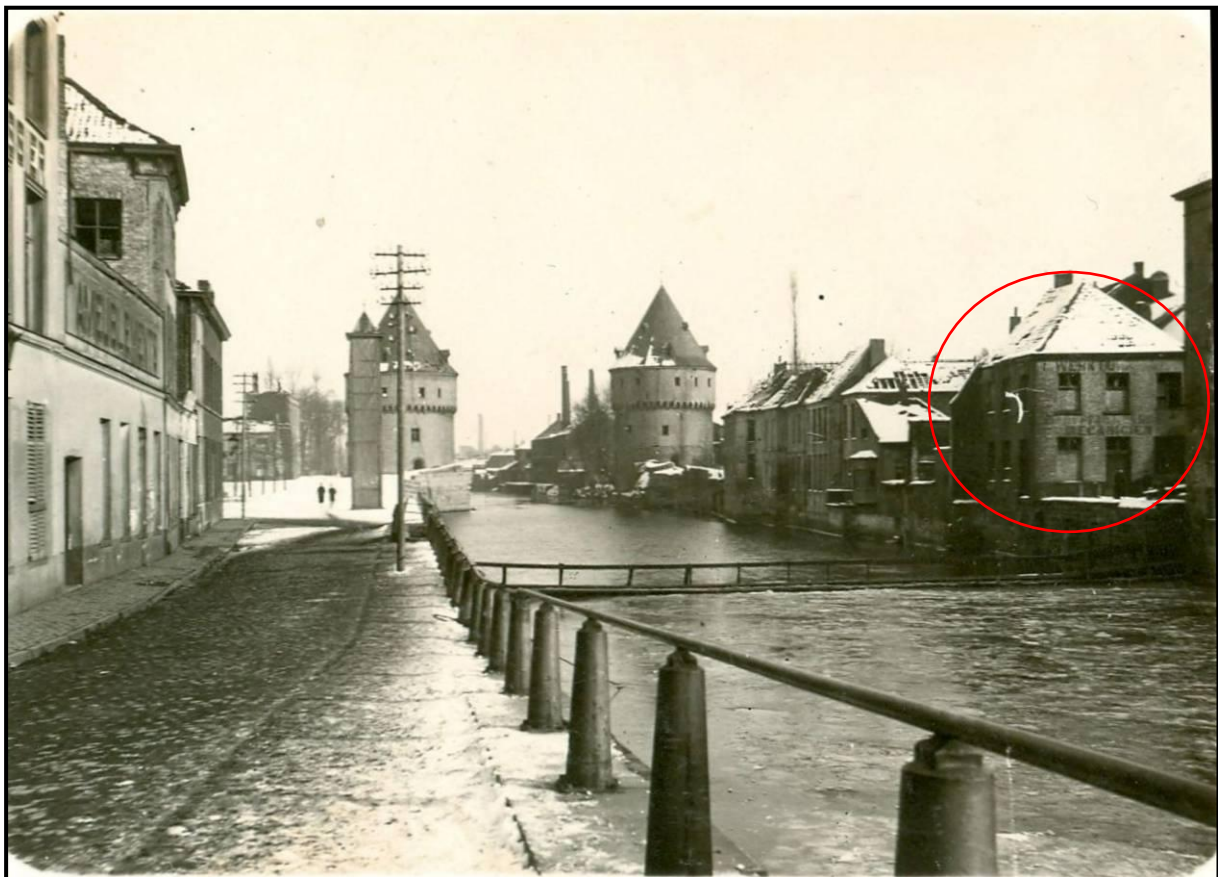

Figuur 8: Zicht op de overstroomde Broelkaai in 1885 met aan de overzijde de witte achtermuren van het huizenblok tussen de Leiestraat en de Zwijnsmarkt (© <http://beeldbank.kortrijk.be>).

- Bewoning tussen de Zwijnsmarkt en de Guido Gezellestraat

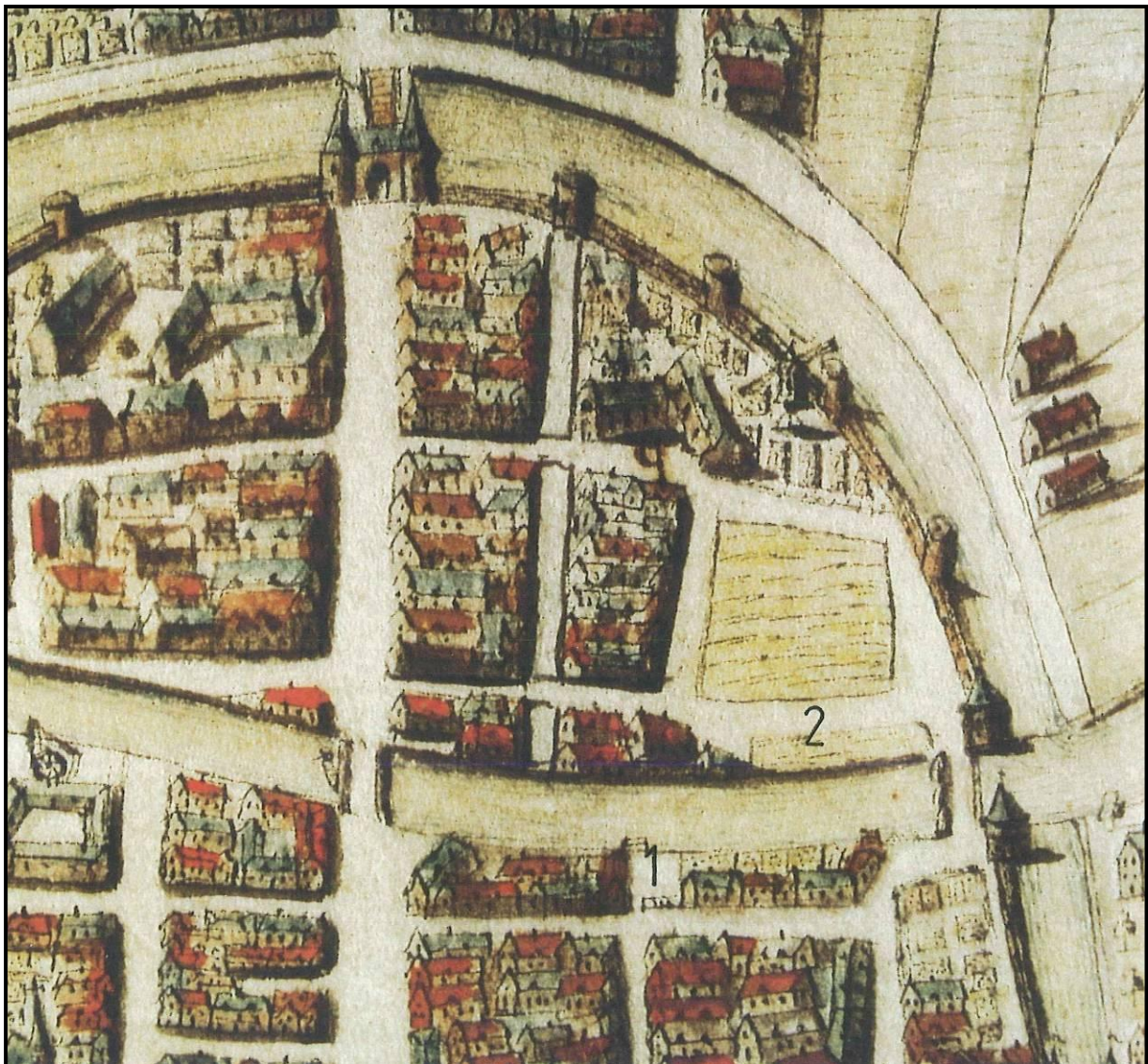
Zowel foto's als kaarten tonen dit huizenblok als een verzameling van bescheiden woningen (zie figuur 8 t.e.m. 11). Het ging om smalle percelen waarbij de strakke uniforme waterkant van het andere huizenblok duidelijk ontbreekt. Waar deze laatste vooral een ambachtelijke functie lijkt te hebben gehad (brouwerijen) ging het hier wellicht om normale privé-woningen. Bij vergelijking van kadastrale gegevens uit het begin van de 19de met deze van het begin van de 20ste eeuw vallen ook ten noordoosten van de Zwijnsmarkt mutaties op (zie figuur 11 en 12). Kleinere percelen werden samengevoegd tot grotere gehelen. Het duidelijkste voorbeeld hiervan was de weverij van Lecluyse. Deze nam op de hoek van de Zwijnsmarkt de plaats in van 2 smalle bescheiden woningen. In vergelijking met de grote brouwerij aan de overkant van de Zwijnsmarkt bleef de weverij echter een veeleer bescheiden gebouw. De iconografie toont aan dat het pand in 1918/1919 niet langer in dienst was als weverij maar als atelier voor werktuigen (zie figuur 9).

Het uiterste noordoosten van de Verzetskaai bleef tot het begin van de 18de eeuw onbebouwd en was het laatste overblijfsel van de Oude Aard. De trap naar de Leie die zich hier vandaag nog steeds bevindt, is daarvan de laatste getuige. Op deze plaats werd in 1720 de '*School van de Heilige Geest*' opgericht, een openbare school voor weesjongens (zie figuur 5 en 11 t.e.m. 14). Stadsrekeningen wijzen uit dat het pand waarin de school haar onderdak vond reeds bestond op het einde van de 17de eeuw. Het betrof een langgerekt complex met een grote, volledig omsloten binnenkoer. Rond 1725 werd er ook een kapel ingericht. Een tekening van Serafijn Vermote uit 1813 toont het uitzicht van de school op de hoek van de Handboogstraat met de trap naar het water die een overblijfsel vormt van de Oude Aard. Kadatsrale gegevens lijken er op te wijzen dat de school tijdens de 19de eeuw in zuidwestelijke richting uitbreidde ten koste van minstens 1 privé-woning. Na de sluiting in 1911 diende het gebouw nog als stapelplaats. Na de zware beschadigingen in 1944 werd het gebouw in de jaren '50 afgebroken.¹²

Figuur 9: Zicht op de beschadigde huizen (rechts) tussen de Zwijnsmarkt en de Guido Gezellestraat op het einde of vlak na Wereldoorlog I. Het werktuigenatelier bevindt zich uiterst rechts op de foto. Wegens de vernieling van de bruggen over de Leie is tussen de Zwijnsmarkt en de Broelkaai een passerel geplaatst (© <http://beeldbank.kortrijk.be>).

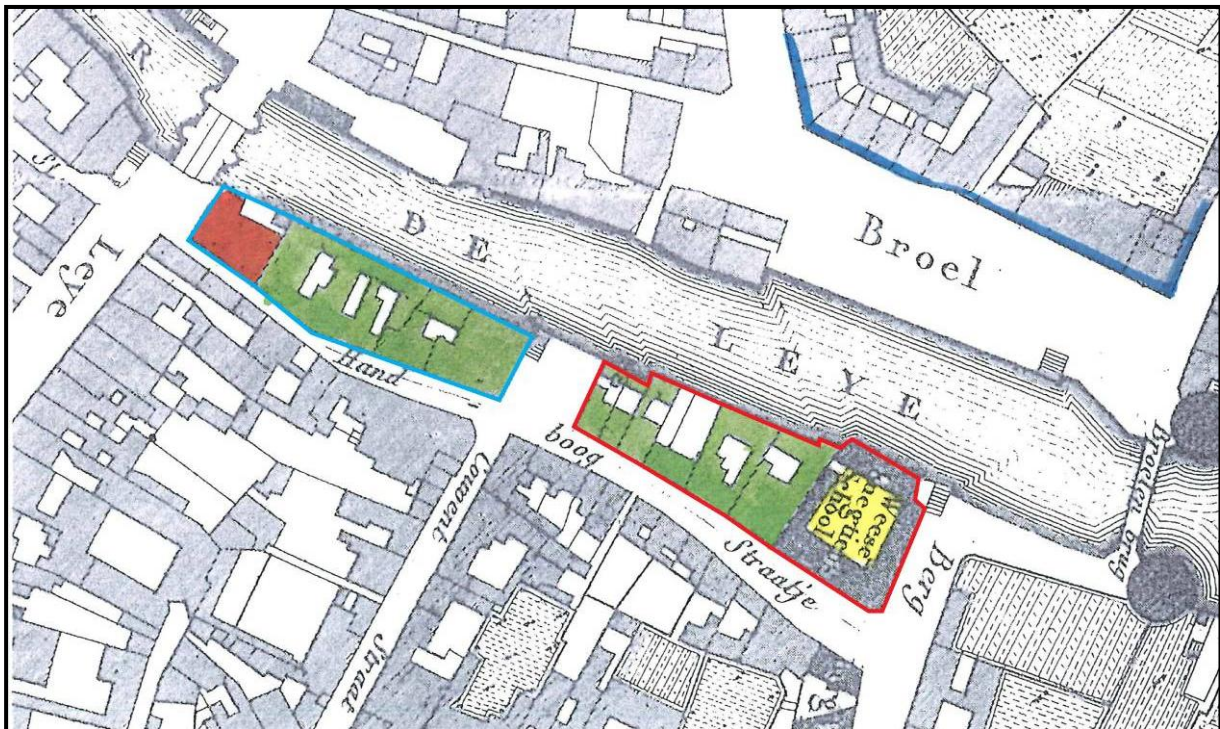
¹² VAN HOONACKER, 1972, p. 176.

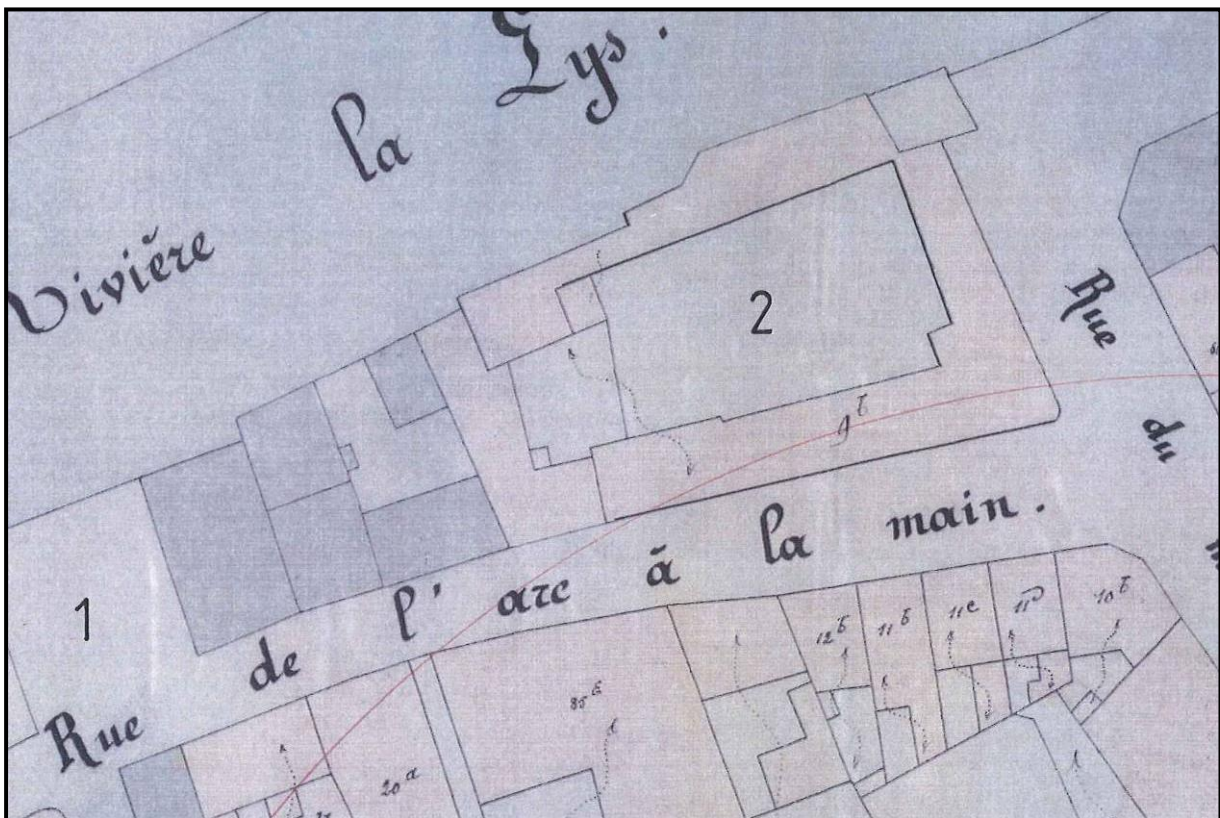
Figuur 10: Situatie van het onderzoeksgebied tijdens de 17de eeuw. De huizen tussen de Zwijnsmarkt (1) en de Guido Gezellestraat zijn duidelijk van bescheidener aard dan deze tussen de Leiebrug en de Zwijnsmarkt. Boven is ook de Broel (2) te zien (privécollectie Philippe Despriet).

4.2.1.3. 1958: Ontstaan van de Verzetskaai

In 1953 werd het huizenblok ten zuidwesten van de Zwijnsmarkt, dat tijdens de oorlog het zwaarst was beschadigd, volledig afgebroken. In 1959 volgden ook de laatste gebouwen tussen de Zwijnsmarkt en de Guido Gezellestraat. De vrijgekomen ruimte werd onmiddellijk in gebruik genomen als parking (zie figuur 15). De kaai die ontstond door de sloop van de huizenblokken werd vanaf 1958 Weerstandskaai genoemd. In 1968 werd de naam gewijzigd in Verzetskaai.

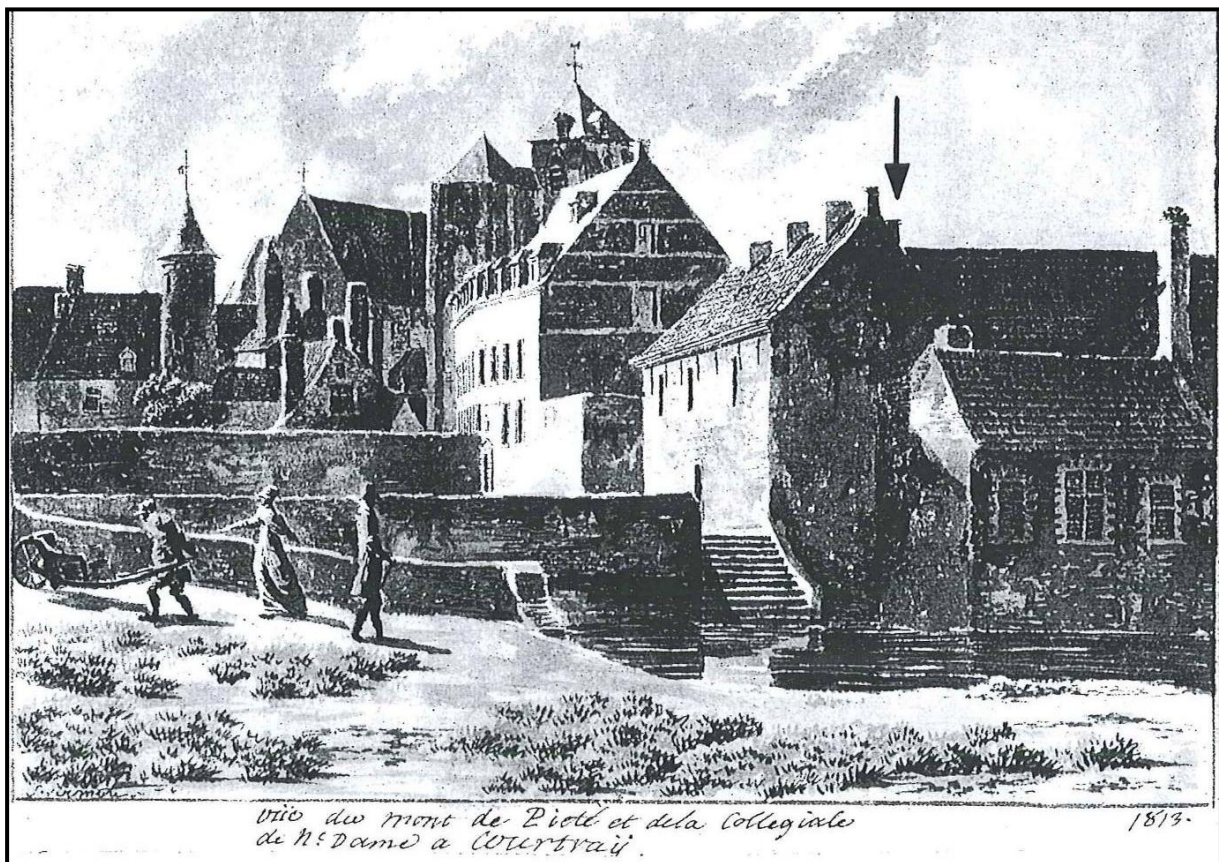
Figuur 11: Kadastrale situatie van het onderzoeksgebied in het begin van de 19de eeuw. De huizenblokken tussen Leiestraat en Zwijnsmarkt en tussen Zwijnsmarkt en Guido Gezellestraat zijn respectievelijk blauw en rood omrand (privécollectie Philippe Despriet).

Figuur 12: Kadastrale situatie van het huizenblok tussen Zwijnsmarkt en Guido Gezellestraat in 1904. Het licht gekleurde gebouw is de Heilige-Geest school (© Stadsarchief Kortrijk).

Figuur 13: Zicht op de Broelkaai (rechts) en de Verzetskaai (links). Het huizenblok tussen de Zwijnsmarkt en de Guido Gezellestraat bevindt zich links op de foto. De lange gevel uiterst links is de waterkant van de Heilige Geest school (© <http://beeldbank.kortrijk.be>).

Figuur 14: Zicht op de Heilige Geest school, getekend door Serafijn Vermote in 1813 (© WELLENS, 1984, p. 73).

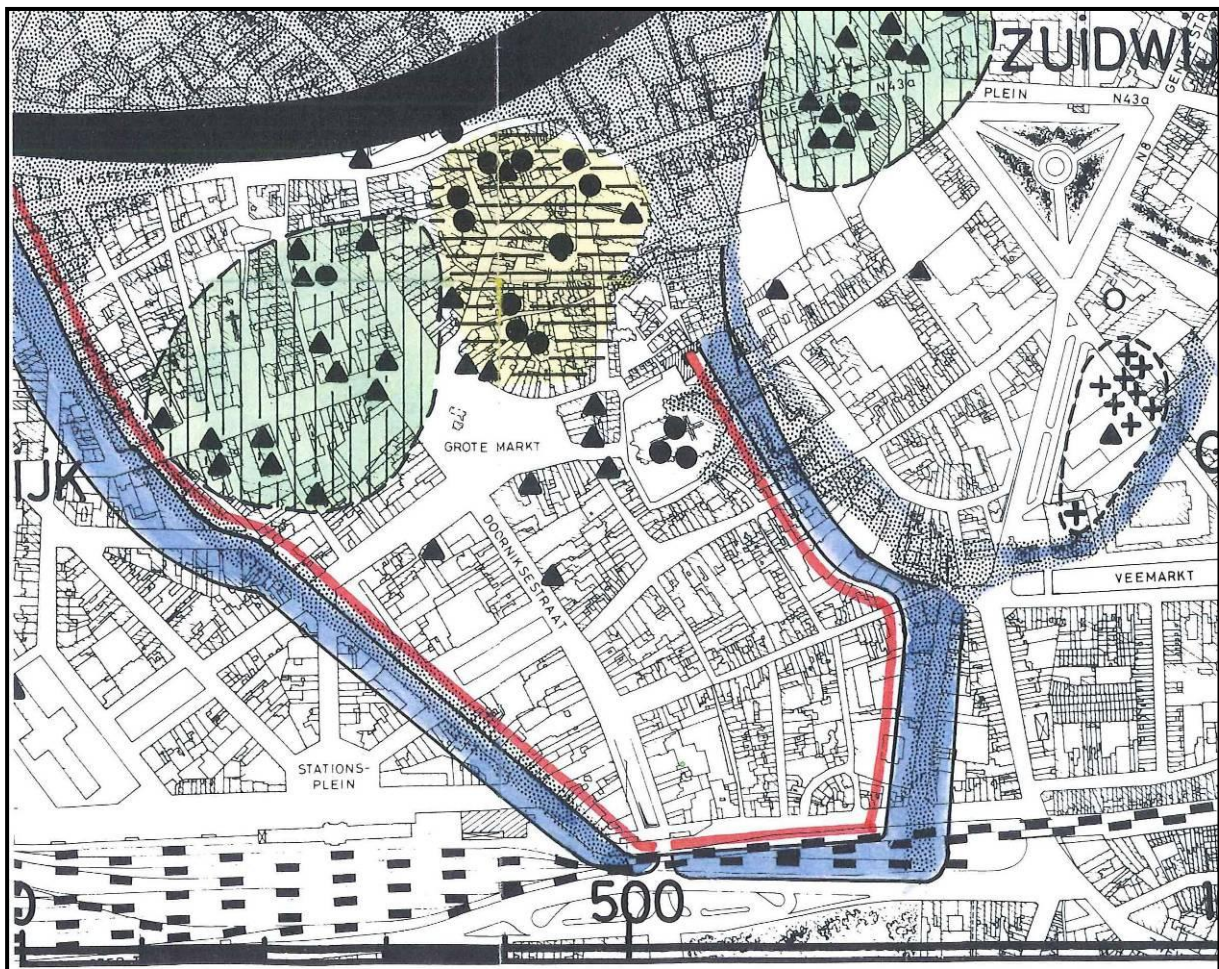

Figuur 15: Zicht op de Broelkaai (links) en de Verzetskaai (rechts) vanaf de nieuwe brug over de Leie in 1959, vlak voor de werken. In de plaats van de afgebroken huizen is parkeerplaats gekomen (© <http://beeldbank.kortrijk.be>).

4.2.2. Archeologische informatie

4.2.2.1. Archeologische vondsten in de onmiddellijke nabijheid

De Verzetskaai bevindt zich binnen een afgebakende vondstenzone van laat-Romeins schervenmateriaal. In het noordoosten en zuiden bevinden zich dergelijke zones (zie figuur 16). Het gebied zou zich binnen de grenzen bevinden van de Romeinse nederzetting *Cortoriacum*. Op een dertigtal meter ten zuiden van de kaai werd ook de muur van de laatmiddeleeuwse koninklijke dwangburcht aangesneden bij een onderzoek in de Konvenstraat.

Figuur 16: De vondstenzone van voorwerpen van de 4de en het begin van de 5de eeuw werd op onderstaand uittreksel in het geel aangeduid. De noordzijde grenst aan de Leie en omvat de te onderzoeken zone (© DESPRIET, 1991, plaat 5).

4.2.2.2. Prospectie Zwijsmarkt 1959

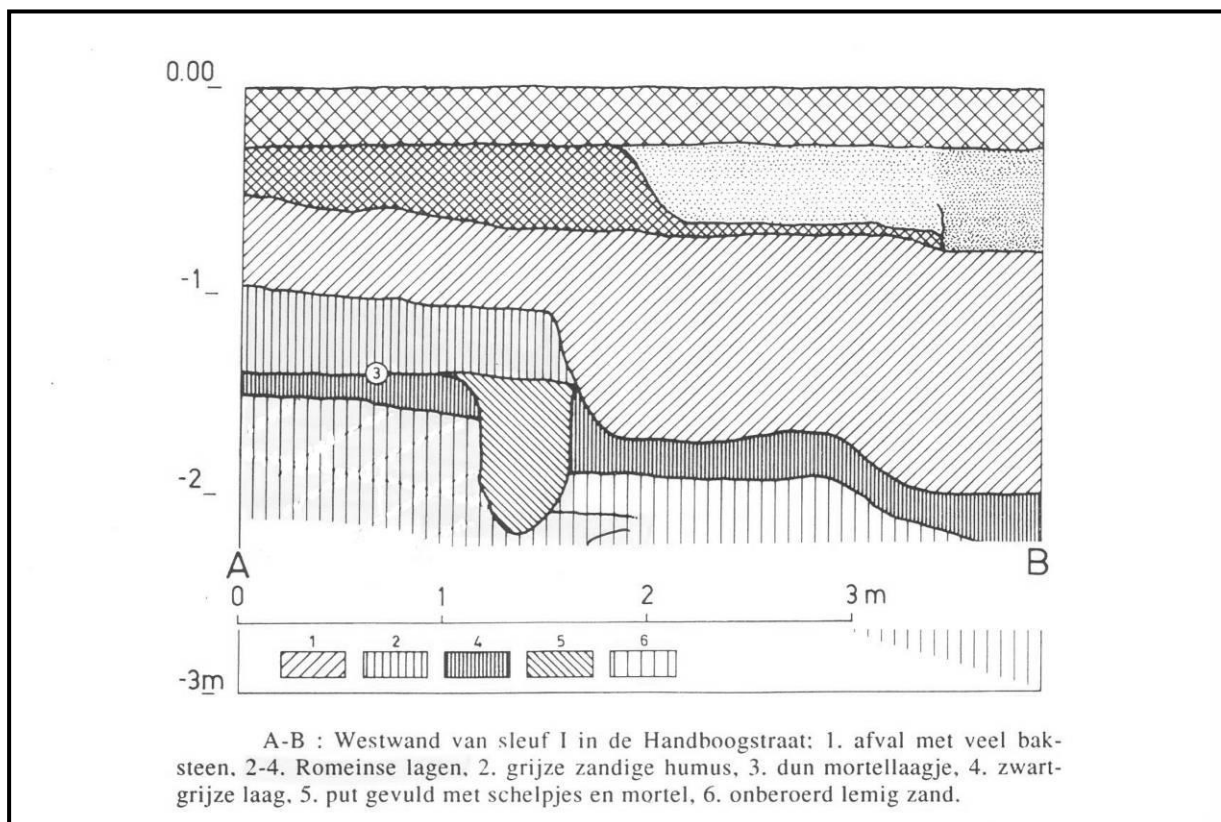
Voorafgaand aan de heraanleg van de kaaien in 1960 ondernam de Nationale Dienst voor Opgravingen in maart 1959 een terreinverkennd onderzoek in de Konventstraat en op de Zwijsmarkt. Op de Zwijsmarkt werd een sleuf uitgegraven van 1 x 4m. In 3 lagen werd Romeins aardewerk aangetroffen. Het ging onder andere om aardewerk met radstempelversiering behorende tot de *Hübener Gruppe 2* (320-400 na Chr.) en *Hübener Gruppe 5* (320-450 na Chr.).¹³ Het archeologisch profiel van de Zwijsmarkt toonde vanaf een diepte van 0,5m een afval laag met veel baksteen (zie figuur 17). Daar deze aanzienlijk dikker wordt naar de Leie toe en bovenaan een nagenoeg vlak verloop kent,

¹³ DEVLIEGHER, 1995, pp. 143-144.

lijkt het te gaan om een nivelleringslaag. Hieronder bevonden zich vanaf een diepte van 1m de lagen met Romeins vondstenmateriaal, alsook een put gevuld met schelpjes en mortel. De natuurlijke bodem van lemig zand werd in het zuiden van de sleuf aangetroffen op een diepte van 1,5m en daalt merkkelijk naar het noorden, in de richting van de Leievallei. Algemeen wordt aangenomen dat het Romeins schervenmateriaal in de archeologische lagen afgespoeld is van hogerop en zich niet *in situ* bevond.

4.2.2.3. Informatie uit mechanische sonderingen

In 2008 werden mechanische boringen uitgevoerd op de kaaïen. Op de Verzetskaai werd o.a. geboord centraal op de kaai tussen de Konvent- en Guido Gezellestraat. Hier werden op een diepte van 2,50m nog plasticresten aangetroffen. Waarschijnlijk bevond de boring zich binnen de Aquafinverstoring (zie 4.5.). Meer naar het zuidwesten werd in 2015 mechanisch geboord ter hoogte van Handboogstraat nr. 10 op 2,5m van de straat. Hier werd massief baksteenmuurwerk aangesneden op een diepte van 1,20m. Dit leek er op te wijzen dat vanaf deze diepte mogelijk muurwerk *in situ* bewaard was.

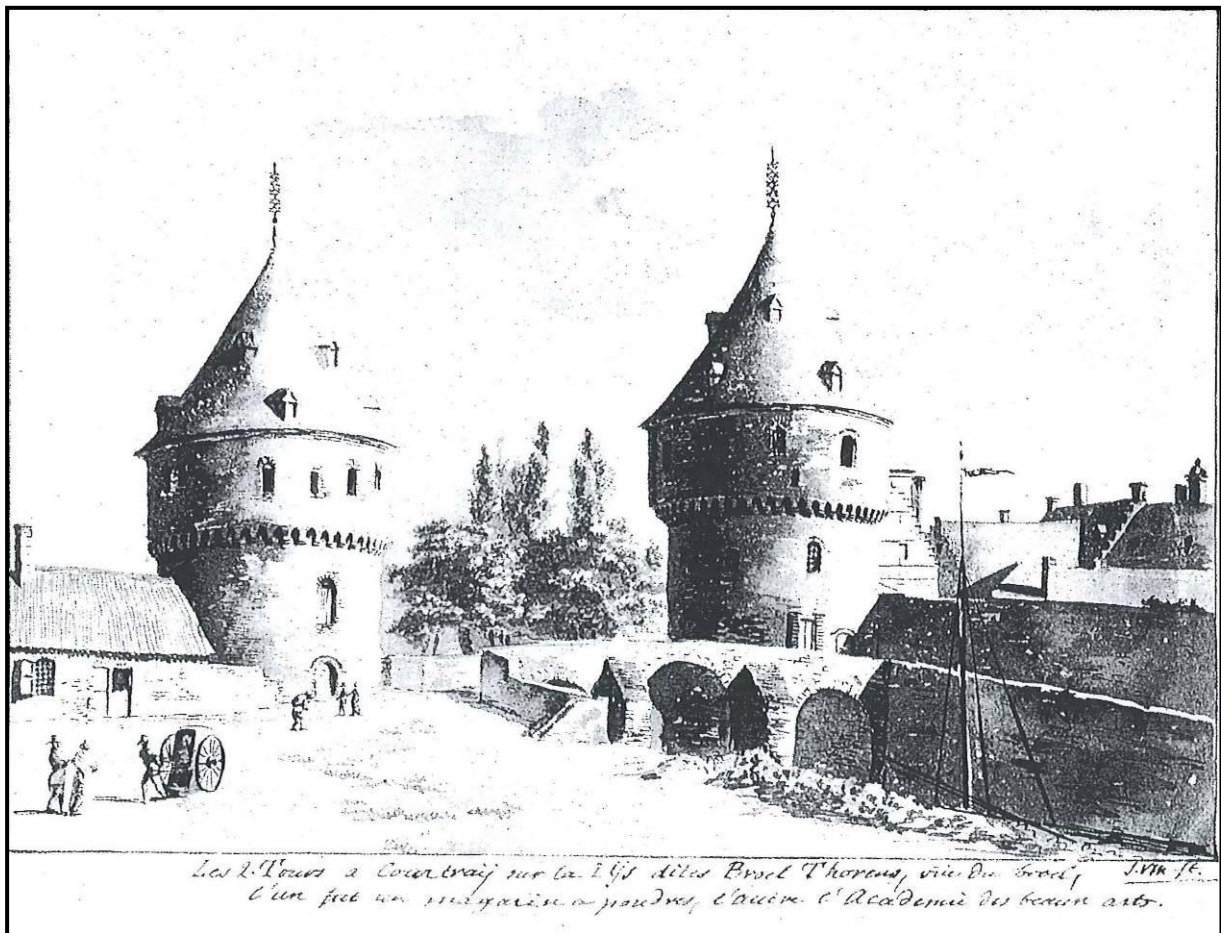
Figuur 17: Westprofiel van de prospectiesleuf uitgegraven op de Zwijnsmarkt in 1959 (© DEVLIEGHER, 1995, pp. 143-144).

¹⁴ DESPRIET, 1990, pp. 319-320.

Waarschijnlijk was de waterkant van de Broel tot het midden van de 19de eeuw niet voorzien van een kaaimuur. Een tekening van Serafijn Vermote uit 1813 van het noordoostelijk deel van de huidige Broelkaai lijkt dit ook te insinueren (zie figuur 19).

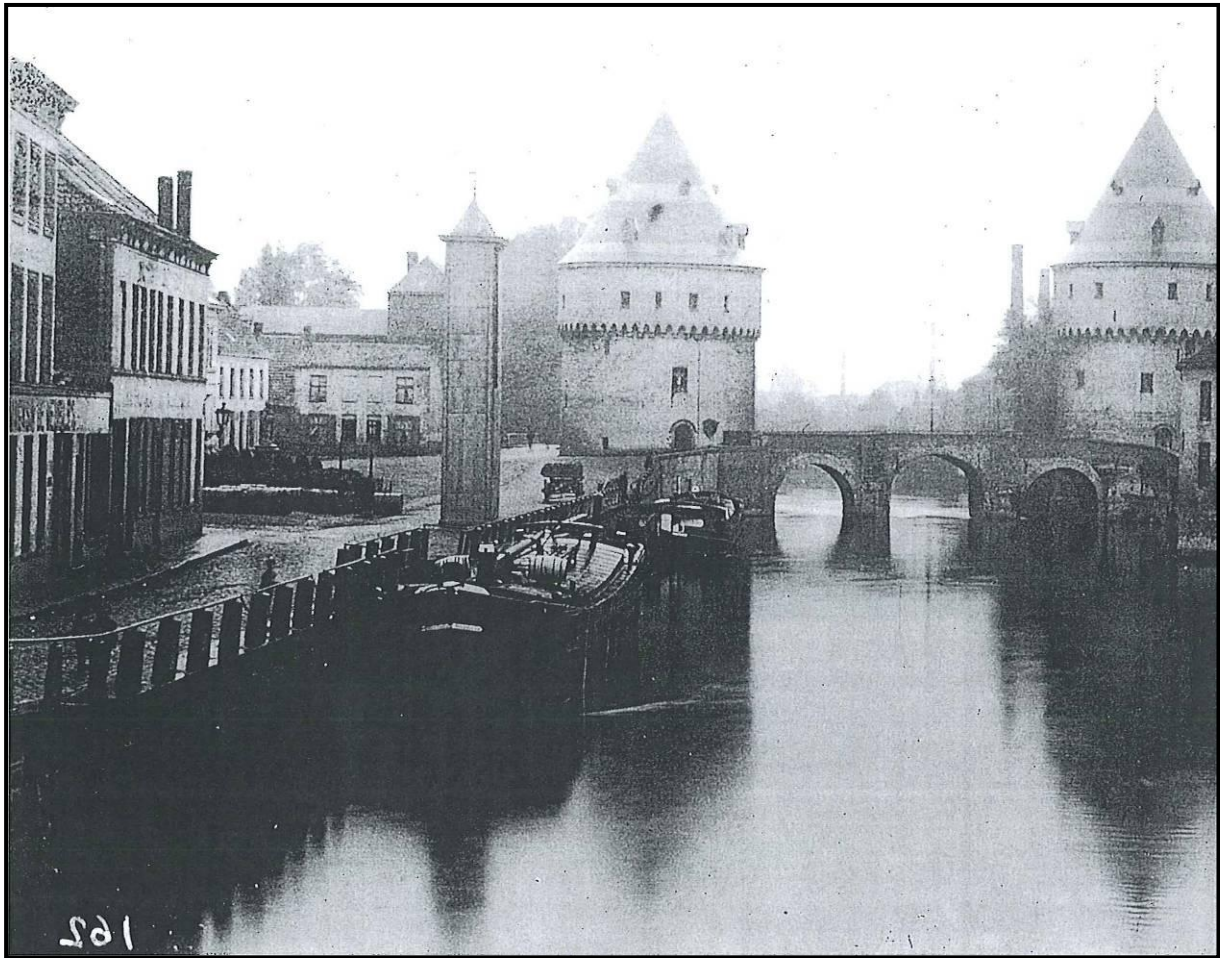
4.3.1.2. Urbanisatie en ontstaan van de Broelkaai

Rond 1741-1785 werden de huizen opgericht die thans de 'noordgevel' van de Broelkaai vormen. Hiermee verdween het open karakter van de *Kleine Broel*. Het overgrote deel verdween achter de nieuwe huizen als een soort binnengebied (zie figuur 11). Slechts de huidige Broelkaai bleef over als publieke ruimte. Pas in 1850 werd vermoedelijk de eerste kaaimuur opgetrokken, waardoor het laatste deel van de laaggelegen Broelvlakte verdween (zie figuur 8, 13 en 20).¹⁵

Figuur 19: Tekening van Serafijn Vermote uit 1813. Deze toont het noordoosten van de huidige Broelkaai en de Broeltorens (© WELLENS, 1984, p. 63).

¹⁵ VAN HOONACKER, 1986.

Figuur 20: Zicht op de Broelkaai tijdens de 2de helft van de 19de eeuw vanuit het westen (© DE JAEGERE e.a., 2013, p. 66).

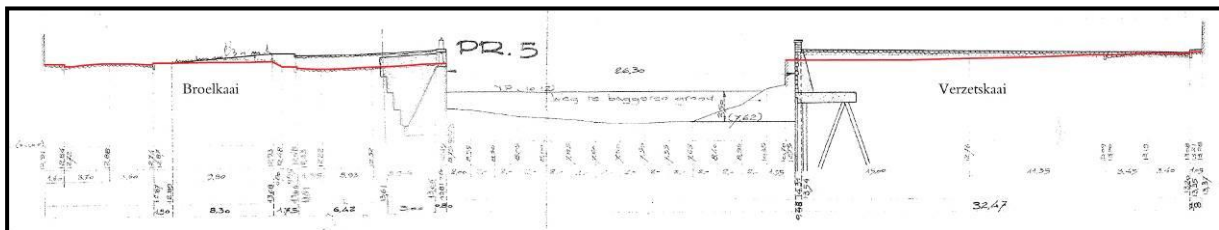
4.3.2. Archeologische informatie

Zowel bij boringen in 2008 als in 2015 werd in het midden van de Broelkaai consistent vanaf een diepte van 1,50m op een compacte baksteenlaag gestoten. Hierboven bevond zich zandige ophoging met baksteenfragmenten. Een controleboring op de overgang van de zuidelijke parkeerstrook naar de straat leverde geen compacte baksteenlagen op. Hieruit werd besloten dat er zich onder de middenberm mogelijk een oudere kaaimuur bevond (zie bijlage 2).

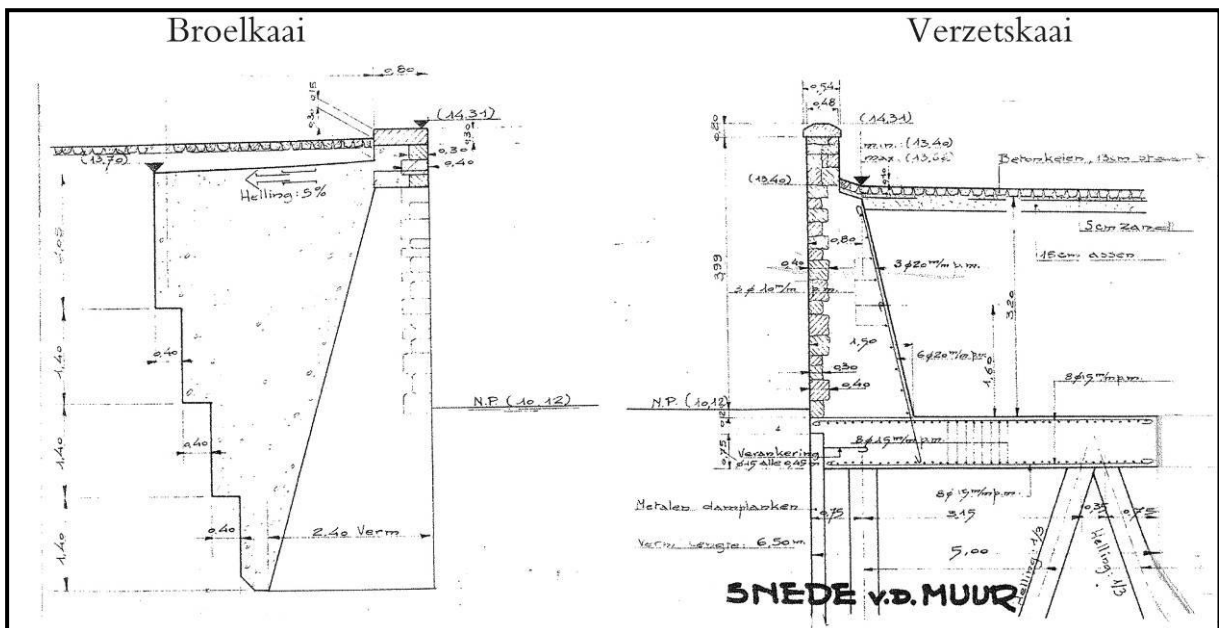
4.4. Heraanleg van de Oude Leiekaaien in 1960

In 1960 werden de Leiekaaien tussen de brug aan de Leiestraat en de Broeltorens grondig vernieuwd. De Broelbrug werd herbouwd en in het noorden werden de kaaimuren van Gent- en Broelkaai volledig vervangen. De nieuwe Verzetskaai, ontstaan na de afbraak van de huizenblokken, werd verhard en voorzien van een kaaimuur.

Op de Broelkaai werd de kaaimuur uit 1850 afgebroken en vervangen door een nieuwe muur met natuurstenen parement. Deze werd voorzien van een betonnen steunstructuur van 4m breed, die rijkt tot een diepte van 5m onder het (huidige) maaiveld (zie figuur 21, 22 en 24). Tevens werd het maaiveld plaatselijk met ongeveer 1m verhoogd. Er mag worden aangenomen dat archeologische resten in de eerste 4m vanaf de Broelkaai volledig verstoord zijn. Foto's van de werken suggereren een uitgraving die breder was dan de steunstructuur. Verdere gegevens hierover ontbreken.

Figuur 21: Profiel van de geplande toestand van de nieuwe Broel- en Verzetskaai in 1960. De rode lijn markeert het maaiveldniveau voor de werken (© Plan nr. 2, Privé archief Arcadis Belgium).

Figuur 22: Ontwerp 1960. Details van de nieuwe kaaimuren met steunstructuren op de Broel- en Verzetskaai (© Plan nr. 2, Privé archief Arcadis Belgium).

Figuur 23: Zicht op de Broeltorens en het noordoosten van de Broelkaai tijdens de werken van 1960 (© Stadsarchief Kortrijk).

Voor de creatie van de kaaimuur werd op de Verzetskaai vanaf het water een strook van 6 à 7m breed vrijgemaakt en tot een diepte van een 3 à 4 tal meter afgegraven. Onder het waterniveau werd de kaai voorzien van metalen damplanken, waartegen een betonnen steunplaat werd gegoten (zie figuur 21, 22 en 24 t.e.m. 26). Deze steunt op ingeheide palen en is ongeveer 1m dik en 5 à 6m breed. Hierop werd de 4m hoge kaaimuur met natuurstenen parement gebouwd. Na opvulling van de uitgraving werd het niveau van de kaai aan de waterzijde nog tot 0,5m opgehoogd ter nivellatie. Indien er op de plaats van de uitgraving voor de nieuwe kaaimuur nog archeologische resten aanwezig waren, dan werden deze tijdens de werkzaamheden volledig weggegraven. Aangezien de waterkant van de afgebroken huizen geen rechte lijn vormde, was de verstoring voor de nieuwe en rechte kaaimuur niet overal even ingrijpend (zie bijlage 2 en 4). In het noordoosten en het zuidwesten was deze duidelijk het grootst. De werken zelf werden fotografisch goed gedocumenteerd. Deze documentatie laat toe om de

Figuur 24: Constructie van de steunstructuur op de Verzetskaai in 1960 (© Stadsarchief Kortrijk).

Figuur 25: Zicht op de Verzetskaai tijdens het inheiden van de steunpalen. Het niveau van de graafmachine op de achtergrond suggereert een minder intense verstoring in het noordoosten van de kaai (© Stadsarchief Kortrijk).

verdere impact van de werken op de Verzetskaai enigszins in te schatten. De foto's schetsen weinig rooskleurige verwachtingen wat de bewaring van het bodemarchief betreft (zie figuur 25 en 26). Ze tonen over het algemeen een ware ravage en uitgravingen die groter waren dan de benodigde strook voor kaaimuur en steunstructuur. Voor zover op basis van deze bronnen een inschatting kan worden gemaakt, lijkt het er op dat er vooral op het zuidwesten van de kaai stevig gegraven werd. Ten noordoosten van de voormalige Zwijsmarkt lijkt er minder te zijn afgegraven. Op een bepaalde foto zijn hier anomalieën te zien die mogelijk kunnen worden geïnterpreteerd als deels afgebroken baksteenmassieven (zie figuur 25 en 26).

Figuur 26: Zicht op het noordoosten van de Verzetskaai bij inheiding van de steunpalen met aanduiding van het mogelijke baksteenmuurwerk (© <http://beeldbank.kortrijk.be/>).

Figuur 27: Zicht op de nieuwe Verzetskaai na de werken (© <http://beeldbank.kortrijk.be/>).

4.5. Verstoringen door nutsleidingen sinds 1960

Rioleringswerken zorgden na 1960 nog voor aanzienlijke uitgravingen op beide kaaien (zie bijlagen 2 en 4). Op de Verzetskaai loopt een Aquafinleiding over de volledige lengte van de kaai. Voor het uitgraven van deze leiding werd een sleuf uitgegraven van 3m breed en 3m diep. De uitgraving gebeurde ongeveer pal naast de betonnen steunstructuur van de kaaimuur. Een herstellingsnaad in de asfaltverharding geeft duidelijk de plaats van de verstoring aan. Er mag van worden uitgegaan dat deze nutsleiding het archeologisch bodemarchief op de plaats van uitgraving volledig heeft verstoord.

Ook op de Broelkaai werden rioleringsbuizen ingegraven. Op de zuidwestelijke helft van de kaai lopen maar liefst 4 buizen die tot 3m diepte werden ingegraven. Hier bleef slechts een klein deel op de noordelijke rijweg onverstoord. Op de noordwestelijke helft bevindt de leiding zich naast de gevelrij. Dit deel van de kaai bleef voor het overgrote deel onverstoord sinds 1960.

5. BESCHRIJVING VAN DE GEPLANDE WERKEN

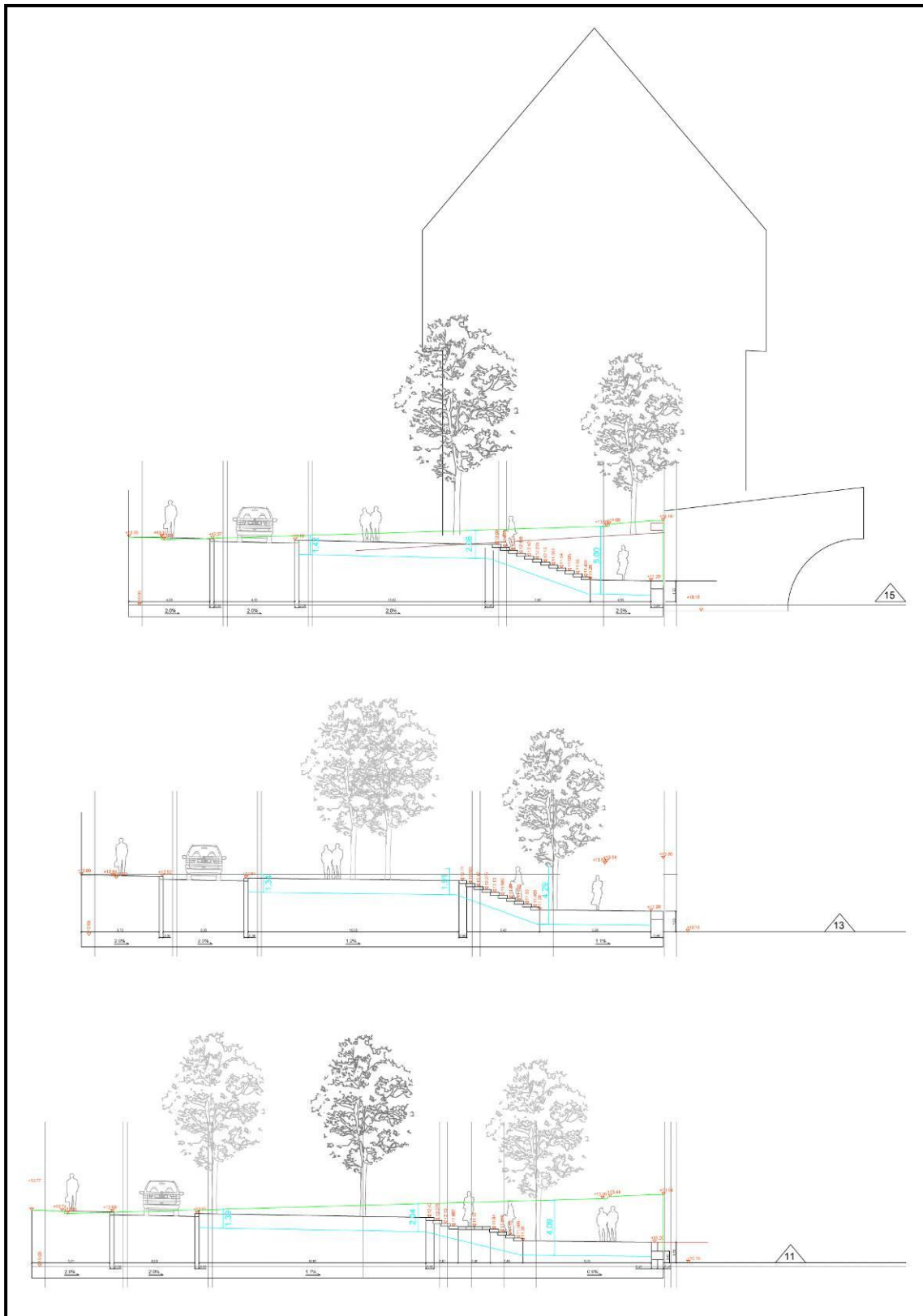
De heraanleg van de Leiekaaien omhelst de volledige Verzetskaai en een groot deel van de Broelkaai. Op beide plaatsen zullen de parkeerplaatsen plek ruimen voor publieke belevingsruimte en terrassen.

Op de Verzetskaai bevindt het huidige maaiveld zich overal min of meer op hetzelfde niveau. Op de Broelkaai loopt het lichtjes op naar de Leie. Dit zal bij de heraanleg drastisch veranderen. Het terrein krijgt een nieuw profiel dat systematisch afhelt van de straat naar het water. Op een 10-tal meter voor de Leie zal een trappenpartij worden voorzien die toegang verschaft tot een promenade naast de rivier, waarvan het loopvlak zich ongeveer een meter boven het wateroppervlak zal bevinden. Deze herprofilering omvat een aanzienlijke verlaging van het huidige terrein. De uitgraving zal op de meeste plaatsen 0,40m dieper zijn dan het nieuwe loopvlak. Hieronder wordt nog een archeologische buffer voorzien van 0,30m. Er moet dus rekening gehouden worden met een verstoring die een 0,70m dieper gaat dan het nieuwe loopvlak:

Stenen + zandbed	0,10m
Fundering	0,30m
Archeologische buffer	0,30m
Totaal	0,70m

Mogelijk wordt plaatselijk ook nog een onderfundering van 0,20m voorzien. Hierover bestond op het moment van deze rapportage nog geen duidelijkheid.

Op de **Broelkaai** is er over een oppervlakte van 1574m² een verlaging van het terrein voorzien (zie bijlage 1 en figuur 28). Het terrein tussen de straat en de geplande trap omvat ongeveer 777m² waarvan reeds 80m² werd verstoord door nutsleidingen. Inclusief archeologische buffer wordt hier een uitgraving voorzien die schommelt tussen 0,70m aan de straat ter hoogte van profiel 11 (+11,91m TAW) en 1,43m aan de trap ter hoogte van profiel 15 (+12,30m TAW). De trappenpartij omvat een oppervlakte van 367m² waarvan reeds 100m² werd verstoord door nutsleidingen. De geschatte verlaging van het terrein, inclusief archeologische buffer, varieert hier tussen 1,30m bovenaan ter hoogte van profiel 13 (+12,01m TAW) en 3,30m onderaan ter hoogte van profiel 15 (+10,56m TAW). De promenade omvat 368m². Hiervoor zal worden verlaagd tot een niveau van +10,56m TAW (tussen 2,70 en 3,70m onder het maaiveld). Er mag worden aangenomen dat deze zone op een 10tal m² na volledig is verstoord.

Figuur 28: Selectie met representatieve ontwerpprofielen van de nieuwe Broelkaai. Op het ontwerp werden het huidige maaiveld (groen) en de maximale uitgraving incl. archeologische buffer (blauw) aangeduid (© Arcadis Belgium).

De archeologische indicatoren beperken zich tot de mogelijke aanwezigheid van een oude kaaimuur (zie bijlage 2 en 4). De restanten hiervan zouden in het noordoosten van de kaai nog onverstoord kunnen zijn. De verwachte locatie bevindt zich deels binnen en deels net buiten de trappenpartij. Verwacht wordt dat de bovenkant van de kaaimuur, indien deze effectief aanwezig is, tijdens de werken zal worden aangesneden.

Op de **Verzetskaai** wordt over een lengte van ongeveer 126m de eerste 4 à 7m vanaf de straat gradueel verlaagd (zie bijlage 1 en 5 t.e.m. 7). Deze verlaging (inclusief archeologische buffer) varieert tussen 0,45m aan de straatkant en 1,32m op het verste punt van de rijweg verwijderd. Dit gebied omhelst 620m², waarin geen verstoringen bekend zijn. Vervolgens is een verticale verlaging onder de vorm van een zitbank voorzien op 4 à 7m van de straat. Tussen de zitbank en de trappenpartij naar het water helt het terrein verder af en neemt de omvang van de uitgraving toe. Deze varieert tussen 1m ter hoogte van de zitbank en 1,54m ter hoogte van de trappenpartij (inclusief archeologische buffer). Deze zone omvat ongeveer 841m² waarvan ongeveer 200m² werd verstoord door de Aquafin-nutsleiding. Over de laatste 8m wordt een trappenpartij en promenade langs de Leie voorzien. Dit zal gepaard gaan met afgraving tot 3m diepte (inclusief archeologische buffer). Dit gebied bevindt zich volledig binnen de verstoring van de steunstructuur en Aquafin-leiding en kan verder volledig buiten beschouwing worden gelaten. De historische en archeologische indicatoren laten weinig twijfel bestaan over het archeologisch potentieel van de Verzetskaai. Overal op het onverstoorde gedeelte bestaat er volgens de beschikbare gegevens een kans dat de geplande werken archeologische sporen zullen aansnijden (zie bijlage 4).

6. ONDERZOEKSMETHODE

6.1. Algemeen

6.1.1. Vraagstelling

Het doel van de prospectie met ingreep in de bodem was een archeologische evaluatie van het terrein. Op basis hiervan worden er mogelijkheden gezocht voor *in situ* behoudt en, indien dit niet kan, worden aanbevelingen geformuleerd naar vervolgonderzoek en -strategie toe. Aan het veldwerk ging een bureaustudie vooraf. Hierbij werd getracht om minimaal volgende onderzoeksvragen te beantwoorden¹⁶:

Bureaustudie:

- Wat zijn de bekende archeologische en historische gegevens?
- Welke info is er nog te vinden over de huidige bebouwing of voormalige constructies op het terrein?
- In welke mate is er verstoring van het terrein te verwachten?
- In welke mate verstoren de geplande werken archeologisch erfgoed?
- Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief?
- Welke onderzoeksvragen moeten bijkomend bij de prospectie met ingreep in de bodem beantwoord worden?
- Wat is de te volgen strategie tijdens het prospectieonderzoek?

Veldwerk:

- Kunnen de resultaten van de bureaustudie fijngesteld worden?
- Wat was de invloed van de bestaande bebouwing/verhardingen op het archeologisch erfgoed?
- Op welke diepte bevindt zich de natuurlijke bodem?
- Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.
- Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?
- Bevinden de sporen zich in stratigrafisch verband?
- Hoeveel verschillende lagen/stratigrafie zijn er te onderscheiden in de verschillende proefputten? En hoe zijn die over de verschillende proefputten heen gelinkt?

¹⁶ STAD KORTRIJK, 2014, pp. 12-13.

- Bevatten deze lagen archeologische vondsten en uit welke periode dateren deze vondsten?
- Kunnen er afbakeningen gemaakt worden naar chronologie, ruimte(omvang, verspreiding, indeling site, ruimtelijke relaties) en functie (incl. de argumentatie)?
- Wat is de verwachte en vastgestelde bewaringstoestand van de sporen/ van de verschillende afbakeningen / van de vindplaats in zijn geheel?
- Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?
- Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling: hoe kan deze bedreiging weggenomen of verminderd worden (maatregelen behoud *in situ*)?
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet *in situ* bewaard kunnen blijven:
 1. Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?
 2. Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?
- Welke vraagstellingen zijn voor het vervolgonderzoek relevant?
- Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welke type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?

6.1.2. Randvoorwaarden

Vóór het uitgraven van de werkputten dienden delen van de parking op de Verzetskaai te worden afgesloten voor de duur van de werken. De putten werden kort na het uitgraven gedicht waarna de asfaltverharding werd hersteld. Op de Broelkaai diende gedurende het uitgraven van de putten en het herstel van het wegdek een deel van de straat te worden afgesloten. Deze maatregelen gebeurden in nauw overleg met de stad Kortrijk zodat de overlast tot een minimum werd beperkt.

6.1.3. Raadpleging specialisten

Bij het onderzoek werd beroep gedaan op de expertise van Philippe Despriet (vzw Archeologie Zuid-West-Vlaanderen). Hij verstrekke de historische informatie omtrent de site en ondersteunde het team bij de interpretatie van de archeologische vondsten.

6.2. Beschrijving

6.2.1. Voorbereiding

Op enkele voorbereidende vergaderingen in januari 2015 met de stad Kortrijk en Onroerend Erfgoed werden de resultaten van de bureaustudie en de praktische aanpak en planning van het veldwerk besproken.

Kort samengevat leverde de bureaustudie volgende inzichten op (zie voorgaande hoofdstukken):

- Wat zijn de bekende archeologische en historische gegevens? Welke info is er nog te vinden over de huidige bebouwing of voormalige constructies op het terrein?

Op de Verzetskaai bevonden zich 2 huizenblokken die in oorsprong teruggaan tot de late middeleeuwen. De blokken werden gescheiden door de Zwijnsmarkt, een open plaats met kade ter hoogte van de Konventstraat. De Broelkaai was tot in de 19de eeuw deel van een onbebouwde open vlakte.

- In welke mate is er verstoring van het terrein te verwachten?

Zowel op Broel- als Verzetskaai is een aanzienlijke graad van verstoring te verwachten. Op beide kaaien zorgde de bouw van een kaaimuur in 1960 voor verstoring van de eerste meters vanaf het waterfront. Daarnaast zorgden ook nutsleidingen voor verstoringen. Ook de afbraak van de gebouwen op de Verzetskaai zorgde hier mogelijk voor verstoring..

- In welke mate verstoren de geplande werken archeologisch erfgoed?

Zowel op Broel- als Verzetskaai werd verstoring verwacht door de geplande werken. Over de precieze impact kon het bureauonderzoek geen duidelijkheid brengen .

- Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief?

In 1959 werd het archeologisch profiel op de Zwijnsmarkt gedetailleerd geregistreerd. Vanaf ongeveer 1m diepte werden relevante lagen met Romeins aardewerk geregistreerd.

- Welke onderzoeksvragen moeten bijkomend bij de prospectie met ingreep in de bodem beantwoord worden?

Uit het bureauonderzoek kwam naar voren dat de prospectie met ingreep in de bodem vooral diende te peilen naar de bewaringstoestand en bewaringsdiepte van de archeologische sporen.

- Wat is de te volgen strategie tijdens het prospectieonderzoek?

Er werden 3 proefputten aanbevolen, waarvan 1 op de Broel- en 2 op de Verzetskaai (zie hieronder).

6.2.2. Veldwerk

Uit de analyse van de boorstaten en de topografische situering van het onderzoeksterrein bleek dat het niveau van de moederbodem op aanzienlijke diepte te verwachten was. Om de afmetingen van de putten enigszins te kunnen beperken werd daarom een initiële uitgravingsdiepte van max. 2m onder het huidige maaiveld afgesproken. Er werd voorzien om indien nodig enkel lokaal verder te verdiepen. Rekening houdend met de resultaten van de bureaustudie en na overleg met alle betrekken partijen, werd geopteerd om op de Verzetskaai 2 werkputten van ca. 5 x 4m aan te leggen (werkput 1 in het oosten en werkput 2 in het westen). Op de Broelkaai (werkput 3) werd ervoor geopteerd om initieel slechts een putbreedte te voorzien die niet breder was dan de parkeerstrook. Hierdoor kon de stabiliteit van de rijweg na herstel gewaarborgd worden. Deze dimensies bleken voldoende om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Onderstaande tabel geeft de belangrijkste fysieke kenmerken weer van de uitgegraven werkputten:

	Afmetingen op maaiveld	Hoogte maaiveld	Oriëntatie	Maximumdiepte
Werkput 1	5,35 x 4,25m (22,54m ²)	+13,13 tot +13,21m TAW	NW-ZO	+11,65m TAW (1,53m onder maaiveld)
Werkput 2	5,10 x 4m (20,12m ²)	+13,22 tot + 13,28m TAW	NW-ZO	+11,23m TAW (2m onder maaiveld)
Werkput 3	4,31 x 2,60m (11,51m ²)	+13,43 tot + 13,50m TAW	NO-ZW	+10,92m TAW (2,60m onder maaiveld)

De totale oppervlakte van de werkputten bedroeg 54,17m². Dit beslaat ongeveer een 3% van het onverstoorde gedeelte van het onderzoeksterrein.

Voor het afgraven werd gebruik gemaakt van een rupskraan met een platte graafbak van 1,80m breed. De bodem werd afgegraven tot op het archeologisch relevante niveau, waar de sporen zichtbaar werden. Dit gebeurde steeds onder begeleiding van de leidinggevende archeoloog om te verzekeren dat de juiste diepte werd bekomen. Onmiddellijk na het uitgraven werden de sporen opgeschaafd, gefotografeerd en beschreven, waarna het grondplan kon worden ingemeten. Teneinde een goed beeld te krijgen op de bodemopbouw werd in elke sleuf minstens één wandprofiel schoongemaakt, gefotografeerd, beschreven en ingetekend op schaal 1:20. Alle vondsten werden gerecupereerd per context en in een vondstenzakje gestoken samen met een vondstenkaartje. Er werden geen bulkmonsters noch pollenmonsters of andere stalen genomen, gezien de sporen zich hier niet toe leenden. Een landmeter-topograaf stond in voor het georefereren van het terrein, het inmeten van de omtrek van de werkputten en het aangebrachte meetsysteem, en het bepalen van de hoogte van het terrein en de afgegraven niveaus (in TAW). Alle gegevens werden geregistreerd in een digitale database.

6.2.3. Vondstverwerking en rapportage

Na het veldwerk werd van start gegaan met de vondstverwerking en de rapportage volgens de vastgelegde richtlijnen. Hiervoor werd de code KOB15 (**K**ortrijk **B**Roelkaai 2015) gebruikt. De vondsten werden gewassen, gedroogd en verpakt volgens de regels van de kunst. Bijkomende registraties werden opgeslaan in de digitale database. Vervolgens werd overgegaan tot het digitaliseren van de plannen met behulp van de programma's Autocad en Illustrator. Als laatste werd het rapport geschreven.

7. BESCHRIJVING VAN DE AANGETROFFEN SPOREN¹⁷

7.1. Werkput 1

Het oudste spoor (S17) dat op deze plaats kon worden waargenomen was een donkergrijs homogeen pakket van lemig zand met nogal wat spikkels houtskool, baksteen en kalkmortel (zie figuur 29). De bovenkant werd duidelijk aangetroffen op +11,66m TAW (1,48m onder het maaiveld). S17 werd slechts over een smalle strook van 0,60 x 2,50m aangesneden. De vondst van een scherfje lokaal vervaardigd rood aardewerk met transparant loodglazuur lijkt de laag in de nieuwe tijd te dateren.

In dit pakket werd een kelder uitgegraven waarvan baksteenmuren S10 en S7 zijmuren lijken te vormen. De bovenkant hiervan werd aangetroffen op +12,25m TAW (0,89m onder het maaiveld). Het baksteenformaat 24,0 x 11,0 x 5,0cm kwam in S10 regelmatig terug, wat lijkt te wijzen op een constructie uit de 17de eeuw.¹⁸ De constructie was minstens 3m breed en voorzien van een tongewelf waarvan een gedeelte (S11) vrij goed bewaard was (zie figuur 29 t.e.m. 31). Dit gewelf was opgebouwd uit kops geplaatste bakstenen van het formaat 22,0 x 10,5 x 5,5cm.

Baksteenmuur S9 werd haaks op S10 geplaatst (zie figuur 32). Hierin kwam zowel het baksteenformaat van S10 als een kleinere steen met afmetingen 20,0 x 8,5 x 5,0cm voor. De fundering was getrapt opgebouwd en had een insprong in het westen. Op basis van het baksteenformaat kan mogelijk gesproken worden over een herstelling/aanbouw die te dateren is in de 18de eeuw.¹⁹ Naast S9 werd een vloerniveautje van kalkmortel gelegd (S16) waarvan de bovenkant zich op +11,94m TAW bevond (1,20m onder het maaiveld). Door latere verstoringen bleef dit op deze plaats slechts over een breedte van 0,60m bewaard.

Verder werden in werkput 1 nog een aantal kelders aangetroffen die op basis van het baksteenformaat kunnen worden gedateerd in de 19de eeuw. In het zuidwesten van de put ging het om een constructie die werd gevormd door muren S1 en S4. Op deze plaats was ook een trede van een trap of een voorzetmuurtje aanwezig (S2). De constructie was gevuld met los en vrij fijn baksteenpuin en vanbinnen voorzien van een pleisterlaag. De bovenkant van de afgebroken muren bevond zich op +12,47m TAW (0,67m onder het

¹⁷ Zie ook bijlagen 8 tot en met 14 achteraan het rapport.

¹⁸ Mondelinge informatie verkregen van Philippe Despriet.

¹⁹ Mondelinge informatie verkregen van Philippe Despriet.

maaiveld). Ook in het noordwesten van de put bevond zich een ondergrondse ruimte, waarvan een hoek werd aangesneden (S15). De restanten van een vloer in natuursteentegels (blauwe steen, S6) tenslotte, kon eveneens in verband worden gebracht met de 19de-eeuwse constructies. De bovenkant hiervan bevond zich op +12,37m TAW (0,77m onder het maaiveld).

De afbraak van al deze constructies lijkt ongeveer gelijktijdig zijn gebeurd (1960) en resulteerde in een puinpakket van 0,67 tot 1,50m dik (zie figuur 33). Plaatselijk werd dit pakket sterk aangedamd, wat in vaste, compacte lagen resulteerde.

Figuur 29: Overzicht van werkput 1 met aanduiding van de belangrijkste sporen.

Figuur 30: Overzicht van werkput 1 met aanduiding van de belangrijkste sporen. Zicht vanuit noordelijke richting.

Figuur 31: Zicht op het gewelf S11.

Figuur 32: Zicht op muur S9, de restanten van muur S10 en vloerniveautje S16 (rechts).

Figuur 33: Zicht op profiel 2 met de lagen afkomstig van de sloop in 1960.

7.2. Werkput 2

De lagen die op deze plaats werden aangesneden lieten weinig twijfel omtrent de volledige verstoring van het bodemarchief (zie figuur 34). De onderste laag (S102) bestond uit grof baksteenpuin, waaronder enkele aanzienlijke brokken massief metselwerk (zie figuur 35). Opvallend hierbij was de aanwezigheid van middeleeuws metselwerk met stenen van formaat >30cm. Verder bevonden zich tussen het puin ook stukken kalksteen afkomstig van de kanaalkust bij Calais, die waarschijnlijk kunnen gedateerd worden in de 17de eeuw. De aanwezigheid van grote stukken recht afgewerkte blauwe steen duidt ook op 19de-eeuws puin en geeft aan dat het over een compleet vermengd pakket gaat. De bovenkant hiervan bevond zich op +12,34m TAW (0,90m onder het maaiveld). Hierboven bevonden zich puinlagen S100 en S101 die samen een 0,50 tot 0,60m dik pakket vormden. Dit puin was iets fijner van aard en bevatte geen grote massieve brokken. De bovenste 0,40m werden gevormd door een laag steenslag en de asfaltverharding. Opvallend was de aanwezigheid van water op 1,90m diepte, wat niet overeenkomt met het peil van de Leie.

Figuur 34: Overzicht van werkput 2 met zware massieve blokken blauwe steen op de bodem.

Figuur 35: Zicht op profiel 5 (werkput 2).

7.3. Werkput 3

Op +11,14m TAW (2,38m onder het maaiveld) werd de bovenkant vastgesteld van een grijze, licht kleiïge, zandige laag van alluviale oorsprong (zie figuur 36 en 37). Dit niveau is waarschijnlijk representatief voor het loopniveau van de Broelvlakte vooraleer deze plaats werd voorzien van een hoge kaaimuur (1850?). Hierboven bevond zich een 0,80 tot 0,90m dik pakket van aandammingslagen, bestaande uit compact puin van baksteen en kalkmortel. Tussen het onderste deel gevormd door S206 en S207 en de bovenliggende lagen S203 en S204 bevond zich een laag bruingrijs zand van een 10-tal centimeter dik. Het bovenste deel van het pakket bestond uit stevig aangedrukt baksteengruis (S202) dat opviel door de felrode kleur. De bovenkant van dit aandammingspakket, bedoeld om het terrein bouwrijp te maken, bevond zich op +12,00m TAW (1,50m onder het maaiveld). Hierboven was een homogene laag (S200) van bruingrijs, zandig puin aanwezig dat naast stukken baksteen hier en daar ook kasseien bevatte. Op dit 1,25m dik pakket rustte de actuele verharding van steenslag en asfalt.

Figuur 36: Overzicht van werkput 3 op de Broelkaai.

Figuur 37: Zicht op de onderste lagen van profiel 6 - werkput 3.

8. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS

8.1. Archeologische sporen

De resultaten van de archeologische prospectie tonen verspreid over de Verzets- en Broelkaai een erg verscheiden archeologisch beeld. Op beide plaatsen is er sprake van archeologische sporen *in situ* van antropogene oorsprong.

Op de Verzetskaai contrasteert de bewaring van de sporen in het noordoosten sterk met deze in het zuidwesten. De sloop van de panden ten zuidwesten van de voormalige Zwijnsmarkt (ten zuidwesten van Konventstraat) gebeurde op een zodanig grondige manier dat alle archeologische sporen werden uitgewist (werkput 2). Hetgeen in de boring ter hoogte van Handboogstraat nr. 10 werd geïnterpreteerd als een massieve baksteenmuur bleek in werkelijkheid een grote brok baksteenpuin.

Het opbreken van de Zwijnsmarkt en de sloop van de panden ten noordoosten van dit pleintje was duidelijk minder ingrijpend. De archeologische sporen bestonden hier quasi uitsluitend uit muurwerk, dat goed bewaard was en zich in stratigrafisch verband bevond. De resultaten van werkput 1 tonen de organische evolutie van de aaneengesloten bebouwing die zich op deze plaats bevond. Muurwerk en een goed bewaarde kelder met tongewelf uit de 17de eeuw waren de oudste sporen die op deze plaats werden aangesneden. Hieraan werden modificaties aangebracht in de 18de eeuw. Uit de bureaustudie bleek dat op deze plaats de pre-industriële woningen in de 19de eeuw door een groot magazijn werden vervangen. De goede bewaringstoestand van de oudere resten tonen echter aan dat dit geen grootschalig destructief effect had. Veeleer was een organische overgang te zien van de sporen uit de 18de naar deze uit de 19de eeuw, waarbij bestaande muren herbruikt werden voor nieuwe constructies. Het hoogste niveau waarop archeologische muurresten werden teruggevonden bedroeg +12,47m TAW (0,67m onder het maaiveld). Dit hoogtepeil werd als referentiepunt genomen voor de hoogte van het archeologisch vlak op en ten noordoosten van de voormalige Zwijnsmarkt.

Op de Broelkaai hadden de mechanische boringen het vermoeden laten rijzen dat op de huidige middenberm de restanten van een oude kaaimuur aanwezig waren. De baksteenresten die vanaf een diepte van 1,50m onder het maaiveld werden aangesneden bleken echter afkomstig te zijn van 19de-eeuwse aandammingslagen. Deze bestonden uit baksteenpuin dat plaatselijk zeer hard en compact was. Op +11,14m (2,38m onder het maaiveld) werd de bovenkant vastgesteld van een grijze, licht kleiige,

zandige laag van alluviale oorsprong. Dit was waarschijnlijk het loopvlak van de voormalige Broelvlakte. De besluiten van de bureaustudie dat deze tot in de 19de eeuw onbebouwd was bleken te kloppen. Het onderzoek van de profielopbouw gaf een goed beeld hoe de vlakte werd omgevormd van een landelijke anomalie in het stadscentrum tot een bouwrijp terrein. Het zandig alluvium van de voormalige Broelvlakte en de 19de-eeuwse aandammingslagen kunnen worden beschouwd als archeologische sporen *in situ* met goede bewaringstoestand.

8.2. Impact van de geplande werken

De resultaten van de prospectie tonen aan dat de heraanleg van de Leiekaaien een aanzienlijke impact zal hebben op het archeologisch erfgoed (zie bijlage 5 t.e.m. 7).

Op de Broelkaai blijft de verstoring van de archeologische lagen in principe beperkt tot de trappenpartij en de Leiepromenade. Aangezien hiervan in het verleden reeds een aanzienlijk deel werd verstoord, blijft slechts een zone van 194m² (6,4 x 35m) over in het noordoosten. Hier zullen zowel de 19de-eeuwse aandammingslagen als een deel van het onderliggende alluvium aangesneden worden.

Ook op de Verzetskaai zal er een belangrijke impact zijn op de aanwezige, goed bewaarde archeologische sporen. Ten gevolge van de zware verstoringen in het zuidwesten van de Verzetskaai is enkel de verstoring op de voormalige Zwijnsmarkt en het noordoostelijk deel van de kaai relevant. De impact is het laagst tussen de straat en de eerste geplande trap/zitbank. Grofweg tussen ontwerpssnede 6 en 12 zal hier een zone van 41 x 5m worden verstoord. De mate waarin de geplande werken hier doordringen in de archeologische sporen varieert tussen 0,11 en 0,22m ter hoogte van snede 6 en tussen 0,36 en 0,53m ter hoogte van snede 7 tot en met 11. Tussen de trap/zitbank en de trappenpartij naar de Leiepromenade is de geplande uitgraving in de relevante archeologische lagen het grootst. Deze varieert van 0,20 tot 0,46m tussen snedes 3 en 5 en tussen 0,33 en 0,60m tussen snede 6 en snede 13. Er kan worden gesteld dat hier over de volledige lengte van 87m en breedte variërend tussen 2,5 en 13m een destructieve impact in het onverstoord gebied te verwachten is.

8.3. Evaluatie van de onderzoeksvragen

- Kunnen de resultaten van de bureaustudie fijngesteld worden?

De muurstructuren die zowel op Broel- als Verzetskaai verwacht werden op basis van de mechanische sonderingen bleken niet aanwezig. Het ging respectievelijk over aandammingslagen en grote brokken baksteenpuin. Op de Verzetskaai bleek de grote schade aan het bodemarchief beperkt tot het deel ten noordwesten van de Konventstraat.

- Wat was de invloed van de bestaande bebouwing/verhardingen op het archeologisch erfgoed?

Er was geen bestaande bebouwing aanwezig. De asfaltverharding had geen invloed op het archeologisch erfgoed.

- Op welke diepte bevindt zich de natuurlijke bodem?

Op de Broelkaai werd het niveau van de Broelvlakte aangetroffen op +11,14m TAW (2,38m onder het maaiveld). Op de Verzetskaai werd de natuurlijke bodem niet bereikt. Voor de aanbevelingen in verband met het vervolgonderzoek bleek dit niet opportuun.

- Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.

Op de Broelkaai bleven de sporen beperkt tot aandammingslagen. Het origineel niveau van de Broelvlakte werd aangesneden. Zoals verwacht bleek de Broel op deze plaats erg laag gelegen te zijn en sterk onder invloed te staan van overstromingen. Op het noordoostelijk deel van de Verzetskaai werden goed bewaarde muurresten teruggevonden uit de 17de tot 19de eeuw.

- Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?

De aangetroffen sporen zijn van antropogene oorsprong. Op de Broelkaai kan in verband met de diepste lagen (Broelvlakte) gesproken worden van een wisselwerking tussen natuurlijke en antropogene factoren (alluvium met inclusies van antropogene oorsprong).

- Bevinden de sporen zich in stratigrafisch verband?

Zowel op Broel- als Verzetskaai bevonden de sporen zich in een stratigrafisch verband dat duidelijk waarneembaar was.

- Hoeveel verschillende lagen/stratigrafie zijn er te onderscheiden in de verschillende proefputten? En hoe zijn die over de verschillende proefputten heen gelinkt?

Op de Broelkaai werden in het archeologisch profiel 3 duidelijke archeologische pakketten vastgesteld. Van oud naar jong gaat het om de alluviale lagen van de Broelvlakte, de 19de-eeuwse aandammingslagen en tenslotte een omvangrijk ophogingspakket van puinige zandleem. Op de Verzetskaai werden in de stratigrafie 4 significante fases aangetroffen. Het oudste pakket betrof een ophogingslaag. Hierin werd muurwerk opgetrokken dat grofweg in 2 fases kan worden verdeeld die overeenkomen met respectievelijk 17de/18de en 19de/20ste eeuw. De jongste laag heeft te maken met de afbraak van de gebouwen in 1960.

- Bevatten deze lagen archeologische vondsten en uit welke periode dateren deze vondsten?

De relevante archeologische vondsten beleven beperkt tot enkele steeltjes van kleipijpen in de aandammingslagen van de Broelkaai en 2 scherven postmiddeleeuws aardewerk in het ophogingspakket op de Verzetskaai.

- Kunnen er afbakeningen gemaakt worden naar chronologie, ruimte (omvang, verspreiding, indeling site, ruimtelijke relaties) en functie (incl. de argumentatie)?

Er kan enkel worden gesteld dat op de Verzetskaai muurresten aanwezig zijn van bebouwing die organisch groeide van de 17de tot de 20ste eeuw.

- Wat is de verwachte en vastgestelde bewaringstoestand van de sporen/ van de verschillende afbakeningen / van de vindplaats in zijn geheel?

Waar de infrastructuurwerken van de tweede helft van de 20ste eeuw (afbraak gebouwen, installatie nutsleidingen en bouw van de kaaimuur) niet voor verstoring

zorgden zijn de sporen goed bewaard. Grofweg komt dit overeen met het noordoosten van de Broel- en Verzetskaai.

- Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?

De vindplaats op de Broelkaai leverde interessante inzichten op in de urbanisatie van dit binnengebied. Tevens werd het origineel niveau van de Broelvlakte bepaald. De muurresten op de Verzetskaai tonen duidelijk de evolutie van het historisch bouwblok dat zich vanaf het einde van de middeleeuwen ten noordoosten van de Zwijnsmarkt bevond.

- Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?

Deze impact is aanzienlijk. Op de Broelkaai zorgen de trappenpartij en de Leiepromenade voor verstoring. De heraanleg van de Verzetskaai zal ten noordoosten van de Konventstraat op de meeste plaatsen voor een zekere verstoring zorgen.

- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling: hoe kan deze bedreiging weggenomen of verminderd worden (maatregelen behoud *in situ*)?

De bedreiging kan enkel worden weggenomen worden door een herziening van de huidige plannen. Mits een aanpassing van de hellingsgraad en het wegnemen van de niveauverschillen (met uitzondering van de trappenpartij en Leiepromenade) kan een groot deel van de sporen *in situ* worden bewaard

- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet *in situ* bewaard kunnen blijven:
 1. Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?

Er werd één zone voor vervolgonderzoek afgebakend die een groot deel (794m²) van het noordoostelijk deel van de Verzetskaai omvat. Voor de ruimtelijke afbakening wordt verwezen naar bijlage 4 (advieszone)

2. Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?

Een groot deel van het onderzoek zal zich toespitsen op restanten van historisch muurwerk. Wetenschappelijke begeleiding door Archeologie Zuid-West-Vlaanderen vzw, die ruime expertise opbouwde op dit vlak, is sterk aanbevolen.

- Welke vraagstellingen zijn voor het vervolgonderzoek relevant?
- Wat is de aard en de precieze datering van de bewoning op de site?
- Op welke manier ontwikkelde de bewoning en ruimtelijke structuur zich tussen de late middeleeuwen en de 20ste eeuw?
- Welke info leveren de archeologische sporen betreffende het sociaal en functioneel ruimtegebruik?
- Welke info levert het vondstenmateriaal inzake het consumptiepatroon van de bewoners?
- Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welke type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?

Ondermeer een uitvoerige en representatieve staalname van bakstenen, mortel en andere bouwmaterialen is aangewezen.

9. AANBEVELINGEN VOOR VERDER ONDERZOEK

De resultaten van de archeologische prospectie met ingreep in de bodem tonen aan dat er op de nood is aan een vervolgonderzoek onder de vorm van een vlakdekkende archeologische opgraving voorafgaand aan de geplande werken. Deze kan zich beperken tot de Verzetskaai. Op de Broelkaai is over de hele bedreigde zone hetzelfde beeld te verwachten als in werkput 3. Er kan dan ook worden gesteld dat dit tijdens de prospectie voldoende werd geanalyseerd en dat verder onderzoek derhalve niet meer nodig is.

Op de Verzetskaai kan alles ten zuidwesten van de voormalige Zwijnsmarkt achterwege worden gelaten wegens de zware historische verstoring die hier aanwezig is. In het noordoosten werd een gebied van 794m² afgebakend waarbinnen de aanwezige archeologische sporen tijdens de geplande werken zullen worden verstoord (zie bijlage 3 en 4). In deze zone stelt het huidige ontwerp een uitgraving tussen 0,70 en 1,24m voorop. De toepassing van een archeologische buffer van 0,30m zou betekenen dat deze zone variërend tussen 1m en 1,54m onder het huidige maaiveld zou moeten worden onderzocht. Daar het gros van de uitgraving zich tussen 1,25 en 1,54m onder het maaiveld zou situeren wordt aanbevolen om de volledige zone op te graven tot op een diepte van 1,5m onder het maaiveld. Voor sporen waarvan de aanzet zich op minder dan 1,5m onder het maaiveld bevindt wordt geadviseerd om deze volledig op te graven, teneinde een onderzoek van de structuren in hun totaliteit mogelijk te maken.

Bij het vervolgonderzoek worden volgende algemene onderzoeksvragen vooropgesteld

- Wat is de aard en de precieze datering van de bewoning op de site
- Op welke manier ontwikkelde de bewoning en ruimtelijke structuur zich tussen de late middeleeuwen en de 20ste eeuw.
- Welke info leveren de archeologische sporen betreffende het sociaal en functioneel ruimtegebruik?
- Welke info levert het vondstenmateriaal inzake het consumptiepatroon van de bewoners?

Tevens wordt sterk aangeraden om de vzw Archeologie Zuid-West-Vlaanderen in te schakelen voor de wetenschappelijke begeleiding. Ook een terugkoppeling van de opgravingsresultaten naar de kennis opgebouwd door deze vereniging is meer dan opportuun.

10. SYNTHESE

In het kader van de heraanleg van de Verzets- en Broelkaai te Kortrijk (provincie West-Vlaanderen) voerde een team van Monument Vandekerckhove nv op 2, 3 en 5 februari 2015 een archeologische prospectie uit op het terrein. Opdrachtgever voor het onderzoek was de stad Kortrijk. Aangezien de heraanleg gepaard zal gaan met een verstoring van de bodem adviseerde Onroerend Erfgoed voorafgaand aan de werken een archeologische evaluatie door middel van proefputten, teneinde te vermijden dat waardevol archeologisch onderzoek ongedocumenteerd verloren zou gaan en om het potentieel van de site in te schatten. De historische en topografische omstandigheden van de site scheppen immers een zekere archeologische verwachting. Het onderzoek werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorwaarden opgesteld door Onroerend Erfgoed. Op basis van een voorafgaande bureaustudie werden twee werkputten aangelegd op de Verzetskaai en één werkput op de Broelkaai. De totale onderzochte oppervlakte bedroeg 54,17m².

De archeologische prospectie leverde een goede inschatting van het archeologisch potentieel van de Broel- en Verzetskaai. De archeologische sporen overspannen een periode van de 17de tot en met de 19de eeuw. In het noordoosten van de Verzetskaai werd goed bewaard muurwerk aangetroffen dat getuigt van de eeuwenlange intensieve bebouwing op deze plaats. Het zuidwesten van deze kaai bleek volledig verstoord door de afbraak van de gebouwen en werken van 1960. Op de Broelkaai werd het niveau van de historische Broelvlakte vastgesteld. De aandammingslagen en ophogingen die de eerste 2,5m van het archeologisch pakket vormen, getuigen van de ophoging van de kaai rond 1850.

Gezien de plaatselijke hoge sporendensiteit wordt het noodzakelijk geacht om een archeologisch vervolgonderzoek te adviseren voor een deel van de site. Het goed bewaarde muurwerk in het noordoosten van de Verzetskaai belooft een mooi beeld op te leveren van de evolutie van de bewoning op deze plaats tussen de late middeleeuwen en de 20ste eeuw.

Deze aanbeveling heeft geen enkele bindende kracht, maar dient als advies voor het agentschap Onroerend Erfgoed, dat uiteindelijk beslissingsrecht heeft over het vervolgtraject.

11. LITERATUUR

• Internetbronnen

- <https://nl.wikipedia.org/wiki/Kortrijk>.
- <https://www.geopunt.be>
- <https://dov.vlaanderen.be/>
- http://nl.wikipedia.org/wiki/Dwangburcht_van_Kortrijk
- <http://beeldbank.kortrijk.be/>

• Uitgegeven bronnen

- DE JAEGERE, I. e.a., 2013, *Kortrijk, glashelder en glansrijk*, Kortrijk.
- DESPRIET, P., 1990, *2000 jaar Kortrijk*, Kortrijk.
- DESPRIET, P., 1991, Romeins Kortrijk I, Bibliografisch vondstenrepertorium, Kortrijk.
- DESPRIET, P., 2002. *De koninklijke dwangburcht*, Kortrijk.
- DEVLIEGHER, L., 1995, Archeologisch onderzoek naar het koninklijk kasteel te Kortrijk, in: *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis*, nr. 132, pp. 141-150.
- SANDERUS, A., 1641, Kortrijk, In: A. Sanderus, *Flandria Illustrata*, Keulen.
- VAN HOONACKER, E., 1972, *Kortrijk in oude prentkaarten*, Kortrijk.
- VAN HOONACKER, E., 1986, *1000 Kortrijkse straten*, Kortrijk.
- WELLENS, M. , 1984, *De streek van Kortrijk 1813*, Kortrijk.

• Onuitgegeven bronnen

- STAD KORTRIJK, 2014, *Bestek nr. 2014/11-LV van 1 september 2014. Bestek betreffende de opdracht tot de archeologische prospectie met ingreep in de bodem op de boorden van de Oude Leiearm te Kortrijk*, Kortrijk.
- Historische bundel opgesteld door Philippe Despriet in het kader van deze opdracht, januari 2015.

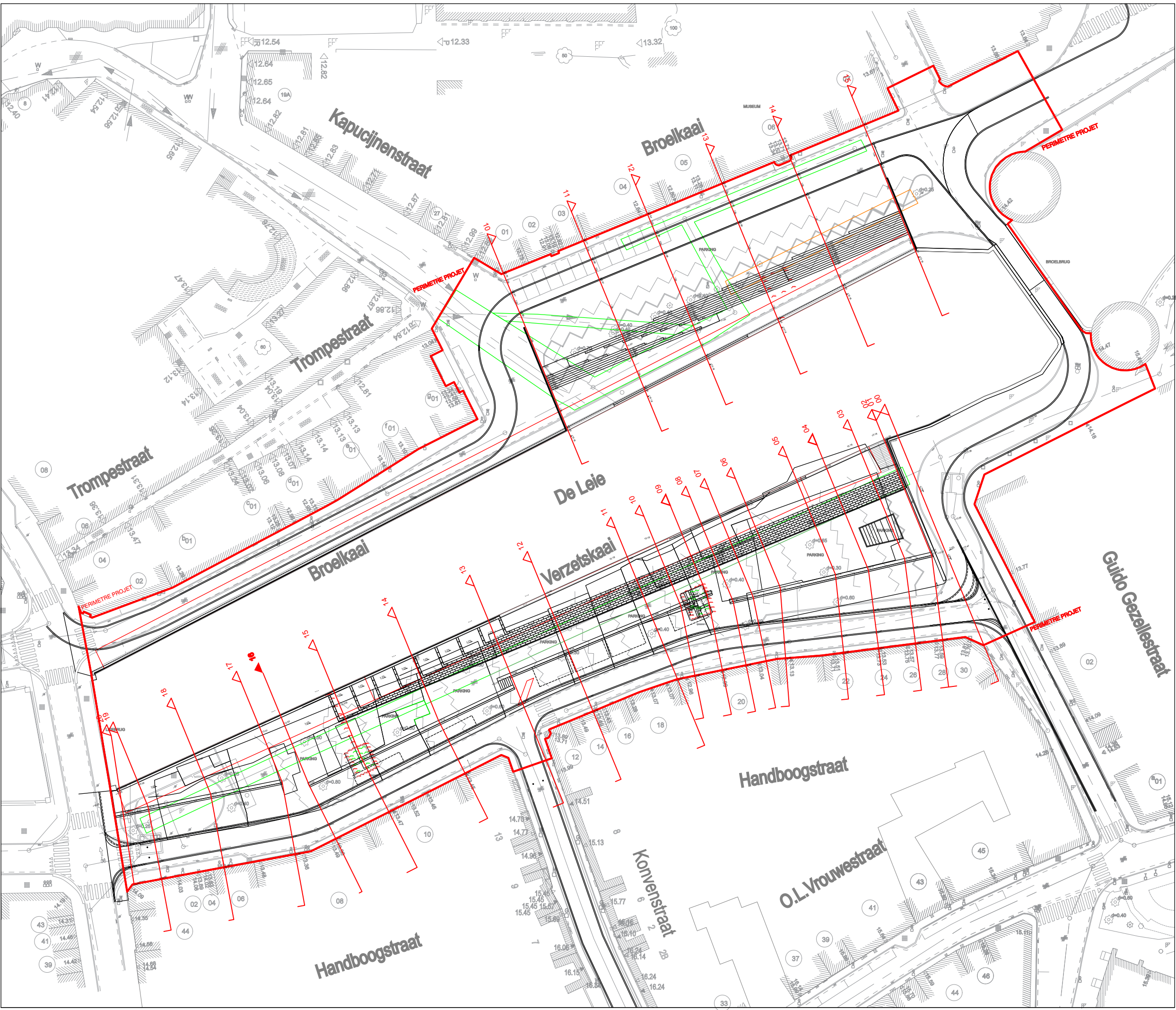
• Archivalische bronnen

- *Detailplattegrond voor het plaatsen van een electriciteitsdynamo*, Stadsarchief Kortrijk.

- *Fotoreeks heraanleg van de Leiekaaien, herbouwen van de Broelbrug, Stadsarchief Kortrijk.*
- *Herbouwen van de Broelbrug. Bouwen van de Weerstandskaai. Ophogen van de Gent- en Broelkaai. Plan nr. 2. Weerstandskaai en Gent- en Broelkaai, Privé-archief Arcadis Belgium.*
- *Wandschilderij door L. de Bersaques 1634-1641, Stadhuis Kortrijk.*

12. BIJLAGEN

- Bijlage 1: geplande vs. actuele toestand
- Bijlage 2: historische info
- Bijlage 3: advieszone
- Bijlage 4: syntheseskaart
- Bijlage 5: profielen Verzetskaai
- Bijlage 6: profielen Verzetskaai
- Bijlage 7: profielen Verzetskaai
- Bijlage 8: grondplan werkput 1
- Bijlage 9: werkput 1 profiel 2
- Bijlage 10: werkput 1 profiel 4
- Bijlage 11: grondplan werkput 2
- Bijlage 12: werkput 2 profiel 5
- Bijlage 13: grondplan werkput 3
- Bijlage 14: werkput 3 profiel 6
- CDROM met dit rapport, bijlagen en overzichtsplan
- Database met alle foto's en inventarissen is te raadplegen via:
<https://apps.monument.be/web/archeologie>. Bij vragen hieromtrent: neem
contact via info@monument.be.

Archeologische Prospectie Kortrijk Oude Leiekaaien

Bijlage 1
Geplande vs. actuele
toestand

- Actuele toestand
- Geplande toestand
- Projectgebied
- Profielen ontwerp

Verg.nr. 2014/559

Monument
Vandeckerckhove

0m

20m

40m

60m

80m

100m

120m

140m

160m

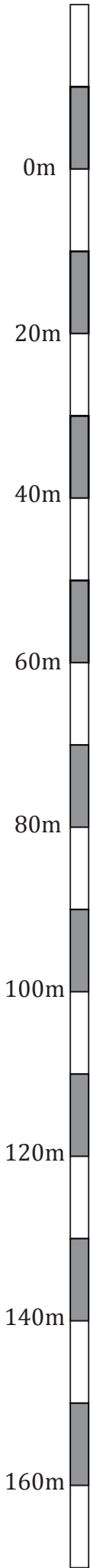
Archeologische Prospectie Kortrijk Oude Leiekaaien

Bijlage 2
Historische info

- Actuele toestand
- Projectgebied
- Historische bebouwing vanaf late Middeleeuwen
- Middeleeuws pand
- H. Geest school
- Verwachte locatie kaaimuur (bleek nt. aanwezig bij prospectie)
- Verstoring steunstructuur
- Verstoring nutsleidingen
- Prospectieputten 2015
- Prospectieputten 1959

Verg.nr. 2014/559

Monument Vandekerckhove

Archeologische Prospectie Kortrijk Oude Leiekaaien

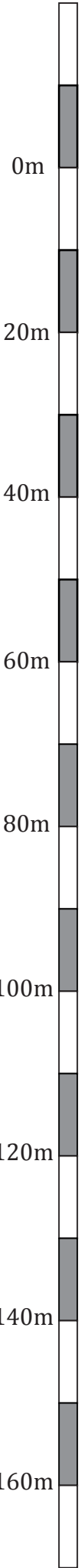
Bijlage 3
Advieszone

- Geplande toestand
- Actuele toestand
- Projectgebied
- Advieszone vervolgonderzoek
- Verstoring steunstructuur
- Verstoring nutsleidingen
- Prospectieputten 2015
- Prospectieputten 1959

Verg.nr. 2014/559

Monument
Vandekerckhove

Archeologische Prospectie Kortrijk Oude Leiekaaien

Bijlage 4
Archeologische prospectie
synthesekaart

Geplande toestand

Actuele toestand

Projectgebied

Advieszone
vervolgonderzoek

Verstoring steunstructuur

Verstoring nutsleidingen

Prospectieputten 2015

Prospectieputten 1959

Historische bebouwing
vanaf late Middeleeuwen

Middeleeuws pand

H. Geestschool

N

Verg.nr. 2014/559

Monument

Vandekerckhove

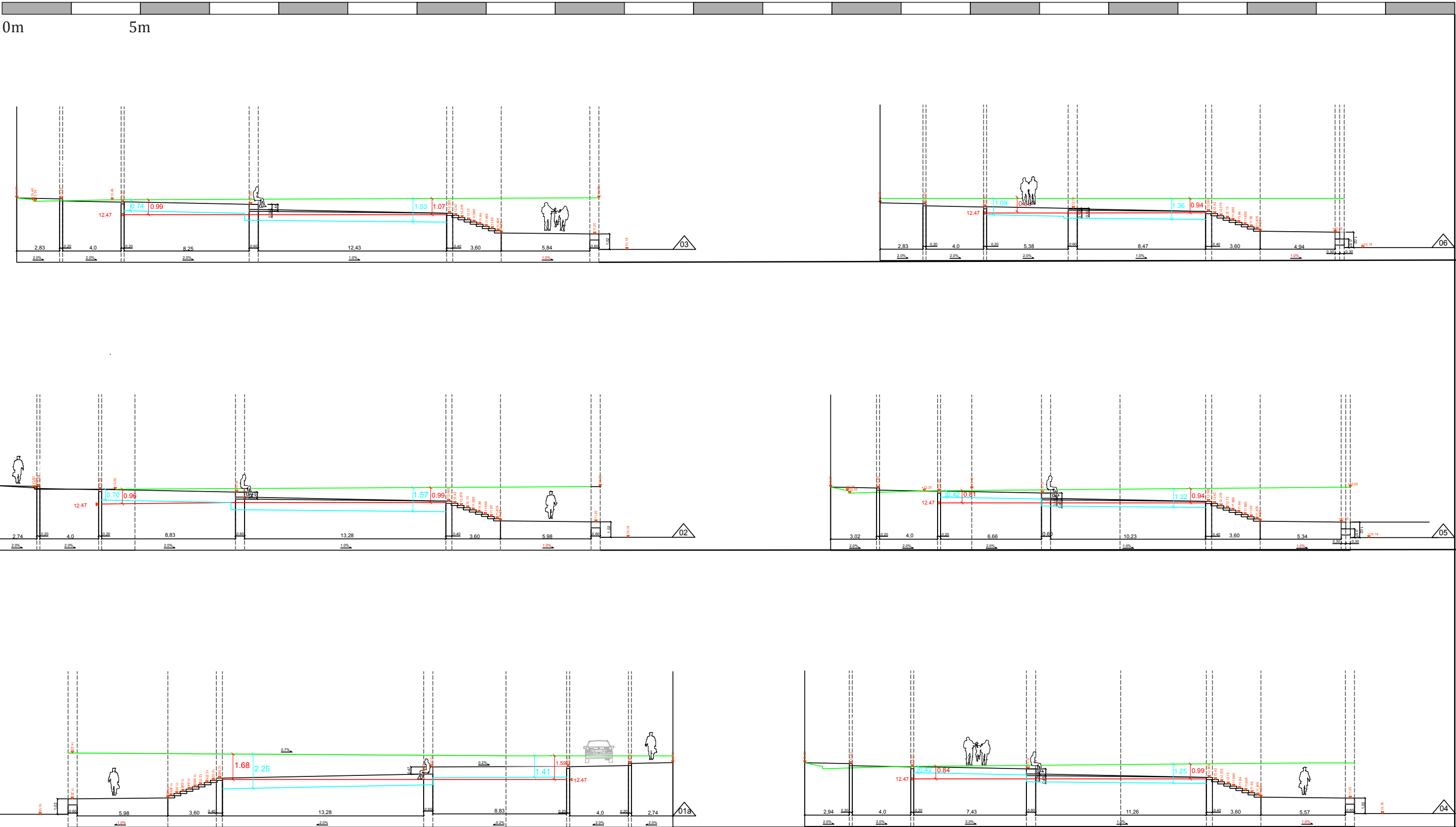
Archeologische Prospectie
Kortrijk
Oude Leiekaaien

Bijlage 5
Profielen geplande toestand Verzetskaai

Verg.nr. 2011/442

Monument
Vandekerckhove

- Huidig maaiveld
- Niveau archeologische sporen
- Geplande uitgraving + archeologische buffer

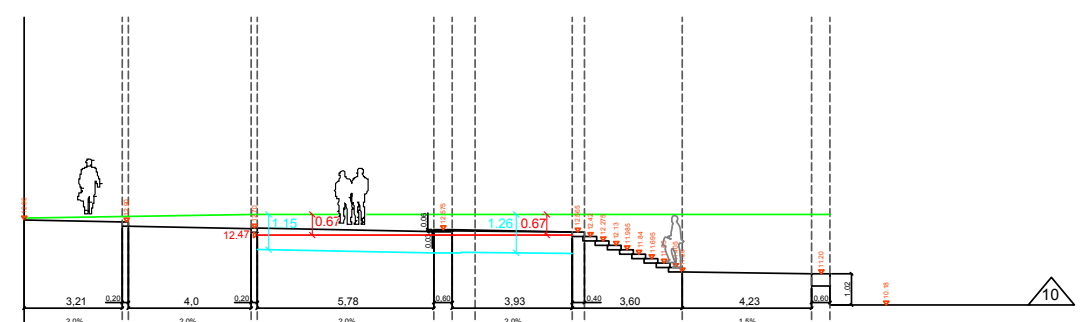
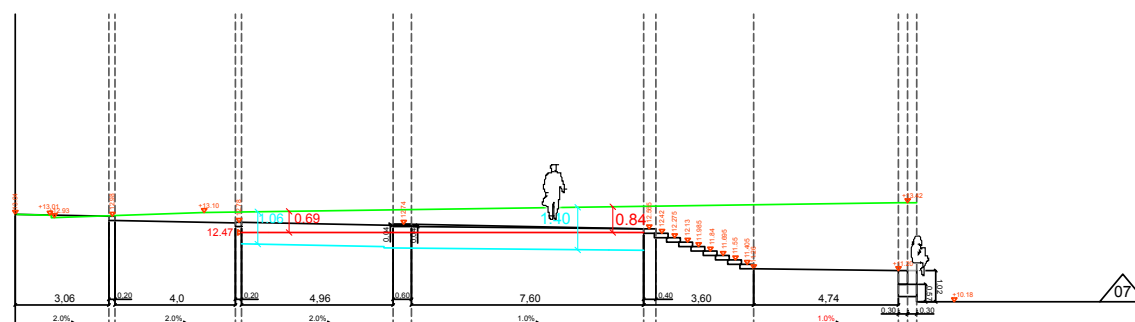
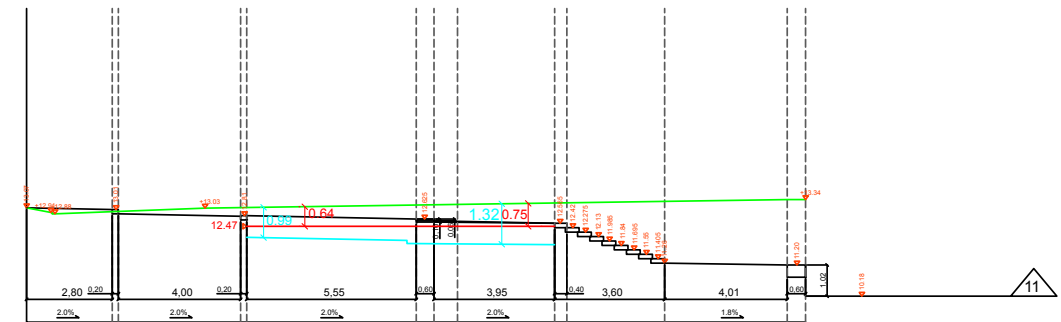
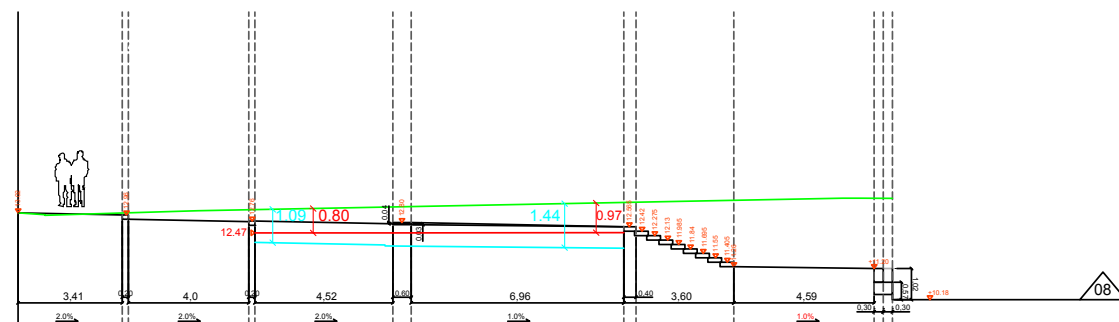
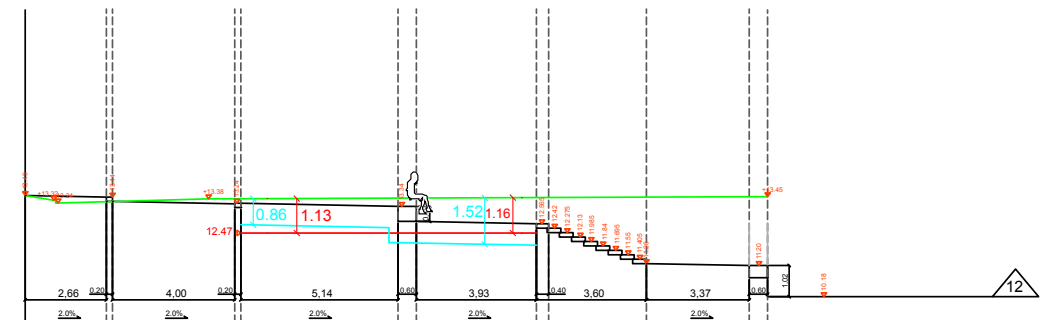
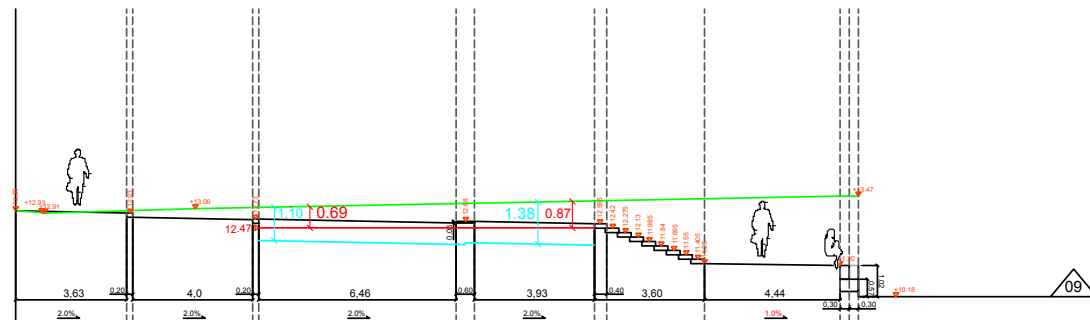
Bijlage 6

Profielen geplande toestand Verzetskaai

Monument

Vandekerckhove

- Huidig maaiveld
- Niveau archeologische sporen
- Geplande uitgraving + archeologische buffer

Archeologische Opgraving Kortrijk Oude Leiearm

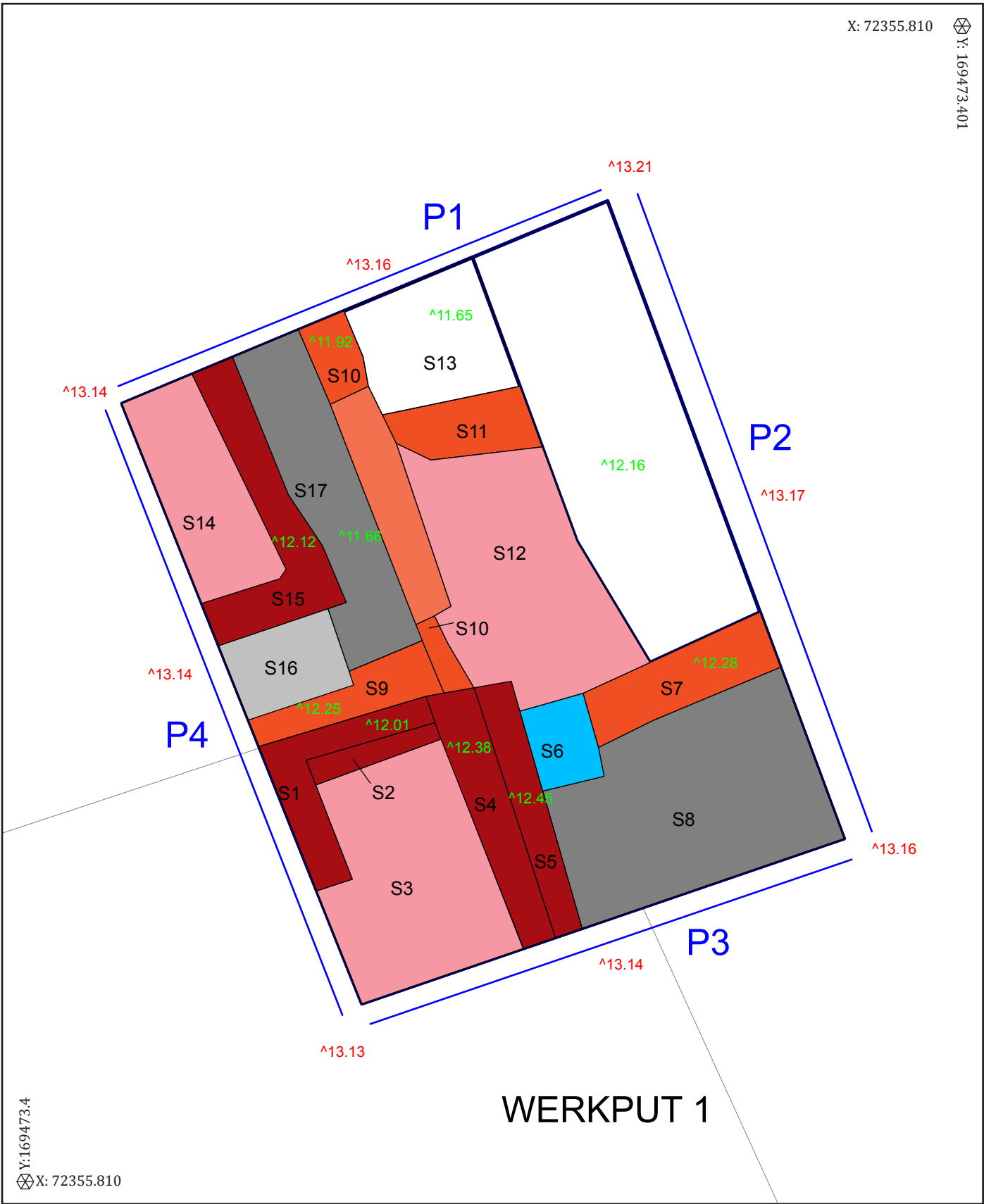
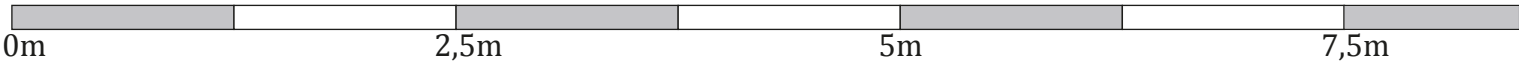
Bijlage 8
Grondplan werkput 1

- Muren 17de/18de eeuw
- Uitbraakspoor S10
- Muren 19de eeuw
- Puinvulling kelders
- Vloer in natuursteentegels
- Vloer in kalkmortel
- Archeologische lagen ouder dan muurwerk
- Profielen

Verg.nr. 2014/559
Hoogtes in TAW ^
Coördinaten in Lambert 72

Monument
Vandekerckhove

Archeologisch onderzoek Kortrijk Oude Leiearm

Bijlage 9
Werkput 1 - Profiel 2

- Verharding asfalt & s
teenslag
- Bruingrijze puinlaag
- Zandige laag
- Afbraaklaag
baksteenstructuren
- Opvulling gewelf

Verg.nr. 2014/559

Hoogtes in TAW ^

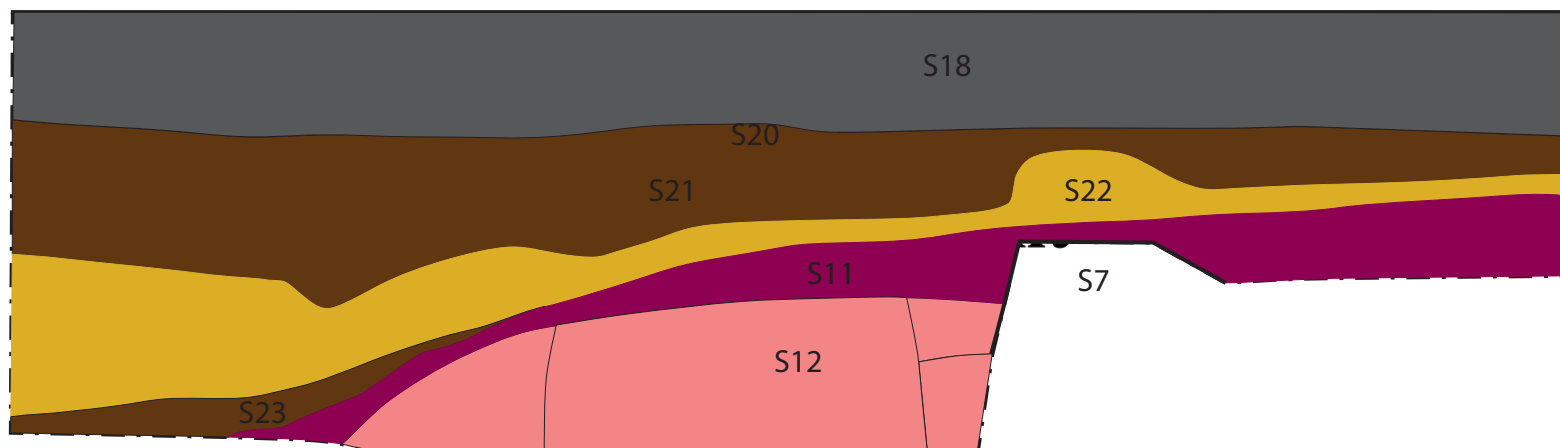
Coördinaten in Lambert 72

Monument
Vandekerckhove

0 1m

NW ^+13,17m

4m

3m

2m

1m

0m

Archeologisch onderzoek Kortrijk Oude Leiearm

Bijlage 10
Werkput 1 - Profiel 4

- Verharding steenslag en asfalt
- Bruingrijze puinlaag
- Muren 19de eeuw
- Muren 17de/18de eeuw
- Vloerniveau kalkmortel
- Puinvulling kelders

Verg.nr. 2014/559

Hoogtes in TAW ^

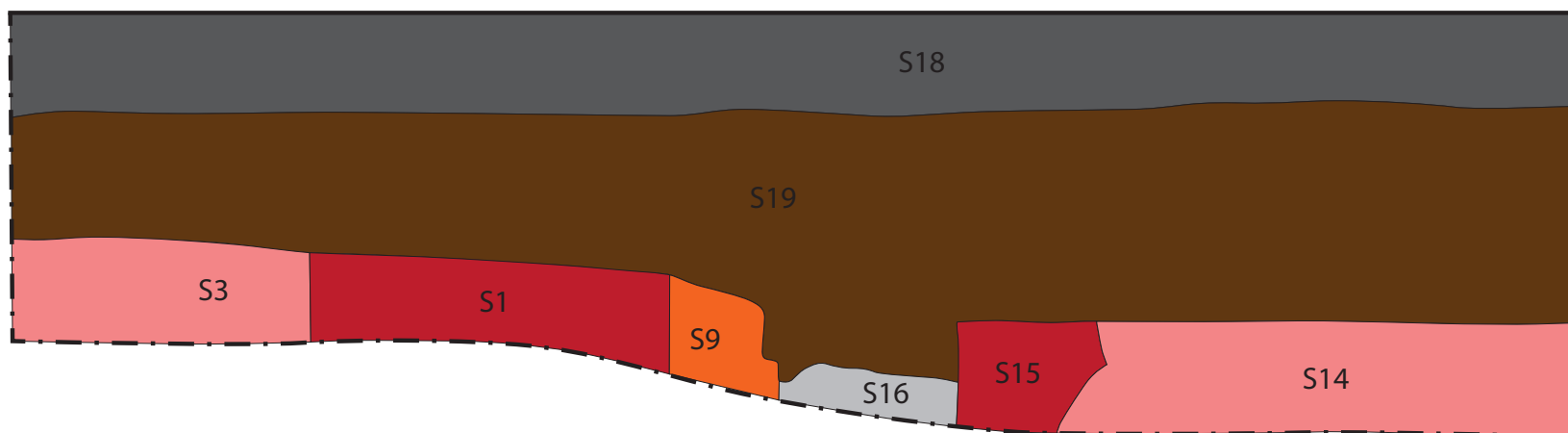
Coördinaten in Lambert 72

Monument
Vandekerckhove

0 1m

ZO +13,14m

4m

3m

2m

1m

0m

Archeologische Opgraving Kortrijk Oude Leiearm

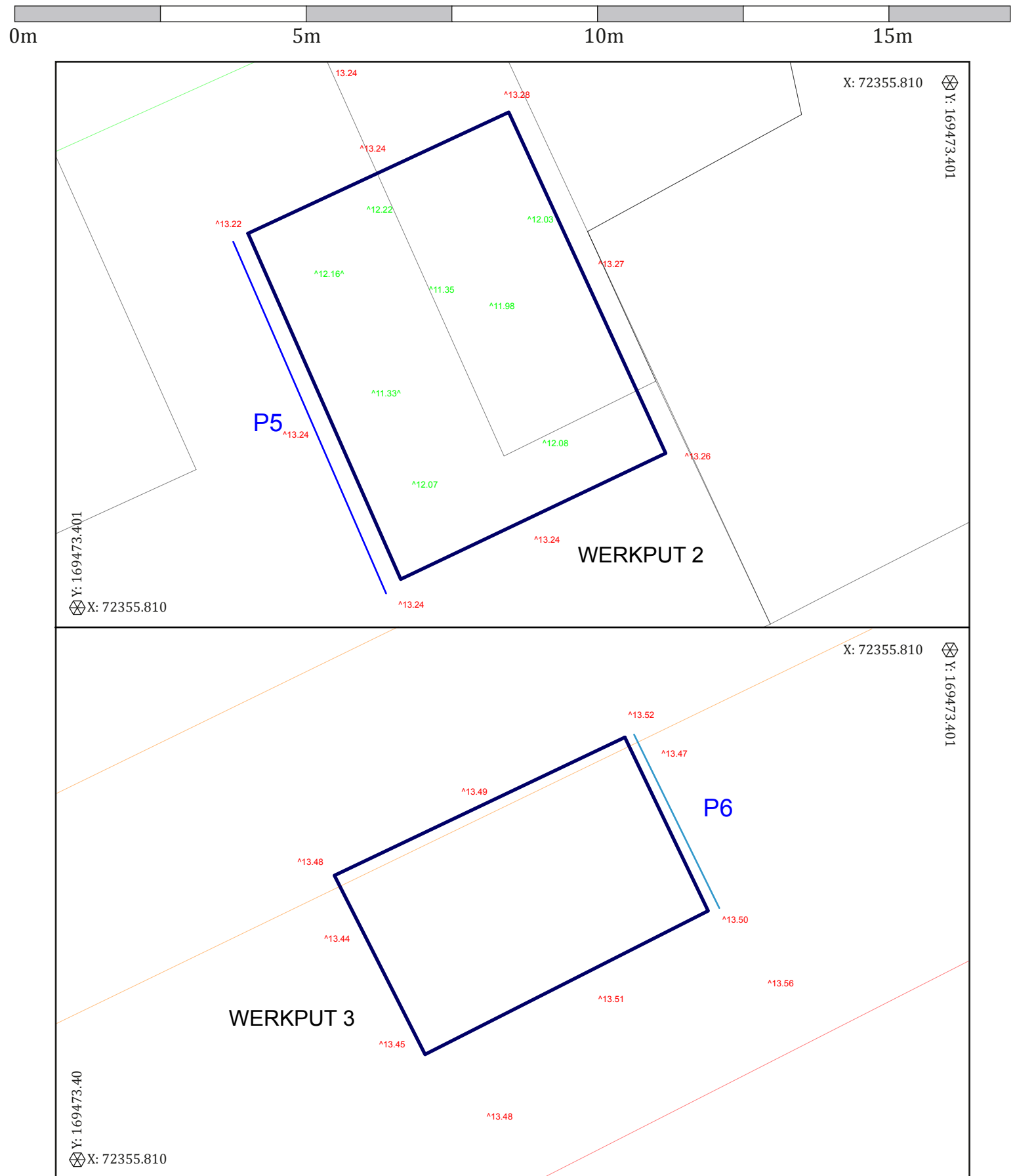
Coördinaten in Lambert 72 X

Monument

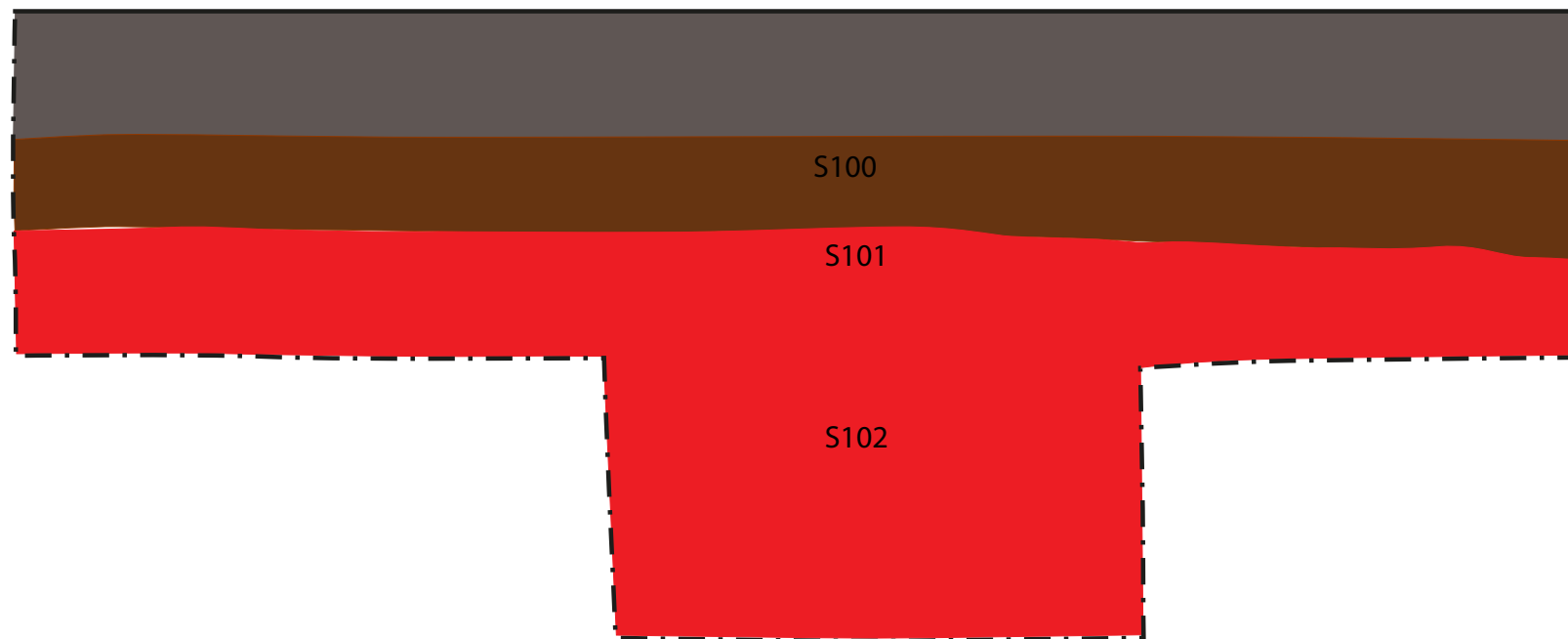
Vandekerckhove

Bijlages 11 en 13
Grondplan werkputten 2 en 3

— Profielen

ZO ^+13.24m 0 1m

4m

3m

2m

1m

0m

Archeologisch onderzoek Kortrijk Oude Leiearm

Bijlage 12
Werkput 2 - Profiel 5

- Verharding asfalt en steenslag
- Bruingrijze puinlaag
- Grof baksteenpuin

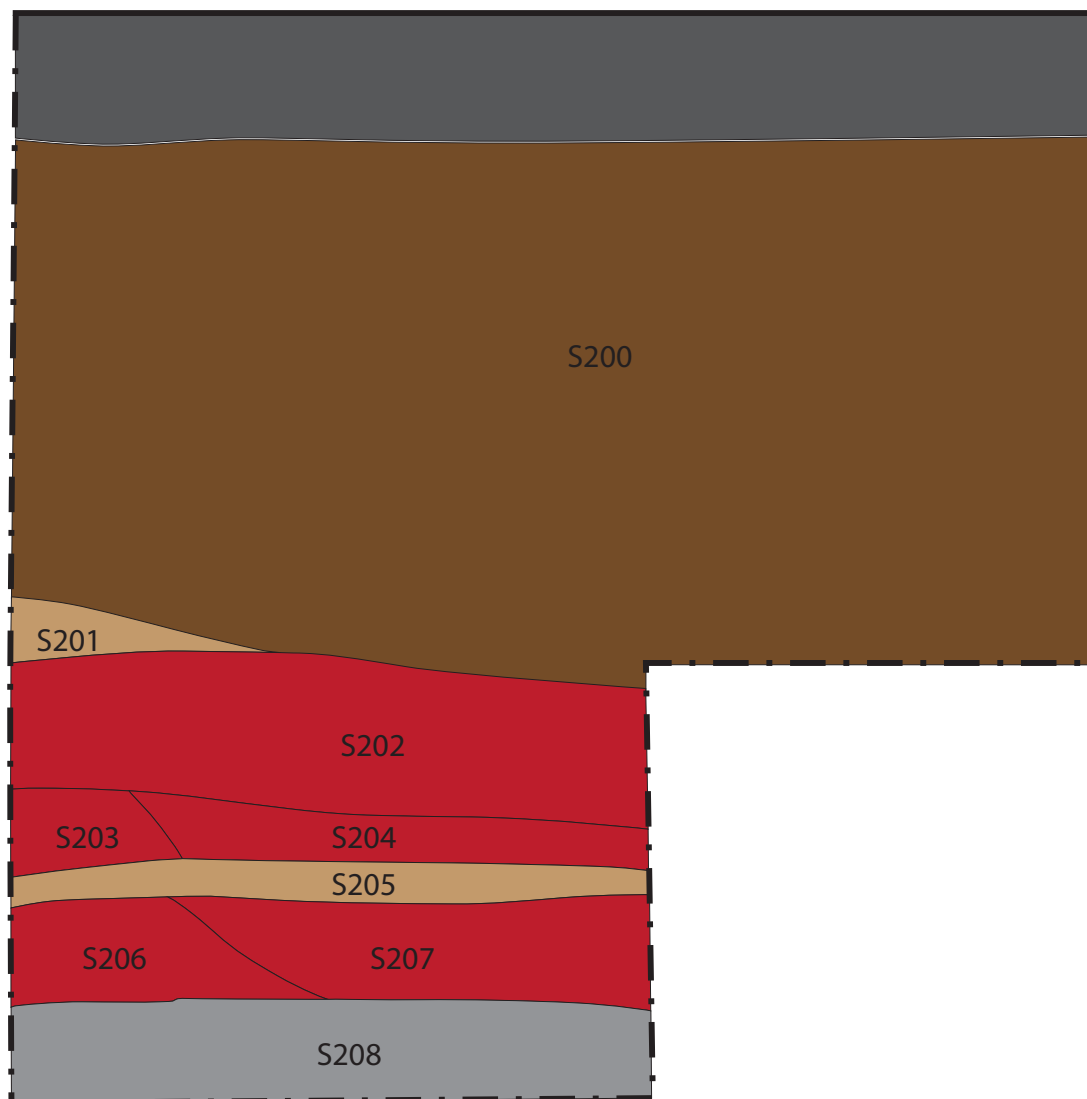
Verg.nr: 2014/559
Hoogtes in TAW ^
Coördinaten in Lambert 72 Y X

Monument
Vandekerckhove

0 1m

N

^13,47m

3m

2m

1m

0m

Archeologisch onderzoek Kortrijk Oude Leiearm

Bijlage 14
Werkput 3 - Profiel 6

- Verharding steenslag en asfalt
- Grijsbruine, puinige ophoging
- zandige tussenlaag
- Aandamming baksteenpuin
- Alluvium Broelvlakte

Verg.nr. 2014/559

Hoogtes in TAW ^

Coördinaten in Lambert 72

Monument
Vandekerckhove